

HELSINGIN YLIOPISTO

Jaettu vanhemmuus

Perhepoliittisten etuuksien jakaminen vuorovanhempien välillä

Milla Syrjänen
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalipolitiikka
Sosiaalitieteiden laitos
Helsingin yliopisto
Toukokuu 2019

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos/Institution– Department Sosiaalitieteiden laitos	
Tekijä/Författare – Author Milla Johanna Syrjänen			
Työn nimi / Arbetets titel – Title Jaettu vanhemmuus – Perhepoliittisten etuuksien jakaminen vuorovanhempien välillä			
Oppiaine /Läroämne – Subject Sosiaalipolitiikka			
Työn laji/Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika/Datum – Month and year Toukokuu 2019	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages 71
Tiivistelmä/Referat – Abstract			
<p>Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan sitä, miten perhesosiaaliset etuudet jakautuvat vuorovanhempien välillä. Lähtökohtana on familistisen perhekäsityksen valta-asema suomalaisessa perhepolitiikassa. Tutkielmassa avataan suomalaisen perheen sekä vuorovanhemmouden käsitteitä ja pohditaan sitä, miten suomalaisen perhepolitiikan muutos nykyistä perhekäsitystä vastaavaksi voisi vaikuttaa perheiden tasavertaisuuteen.</p> <p>Tutkimuksen teoreettisena viitekehystenä on suomalainen perhepolitiikka ja perhesosiaaliset etuudet sisältäen perheen ja vuorovanhemmouden käsitteet. Pro gradu -tutkielman tutkimuskysymykset ovat <i>jakautuuko perhepoliittiset etuudet vuorovanhempien välillä sekä mitkä asiat vaikuttavat etuuksien tasavertaiseen jakautumiseen</i>.</p> <p>Tutkimusotteeni on laadullinen ja tutkimusaineisto koostuu 12 henkilön teemahaastattelusta. Aineisto on analysoitu sisällön analyysillä.</p> <p>Tutkimuksen keskeisinä tuloksina esitetään, että perhepoliittisten etuuksien jakaminen ei toteudu tasapuolisesti vanhempien välillä. Tulosten perusteella lapsilisä jää hyvin helposti lähivanhemman etudeksi ja käytettäväksi. Lähivanhempia ei luovu helposti statuksestaan lähivanhempana etävanhemman eduksi, ja siten etävanhempia ei pääse hyötymään perhepoliittisista etuuksista, kuten asumistuesta lapsikorotuksella. Tulosten perusteella voidaan osoittaa, että enemmistö etävanhemmista ei maksanut elatusapua lähivanhemmalle. Syyt elatusavun maksamattomuudelle voidaan jakaa neljään kategoriaan haastateltavien vastausten mukaan. Elatusapua ei makseta, koska: 1) molemmat vanhemmat ovat vuorovanhempia, 2) tulot tasavertaisia, 3) etävanhempia vastaa muista kuluista lähivanhemmaa enemmän ja 4) ei maksukykyä.</p> <p>Etuuksien tasavertaiseen jakautumiseen nousi tutkimustuloksina esiin neljä teemaa, jotka vaikuttavat etuuksien tasavertaiseen jakautumiseen. Haastateltavat nostivat esiin kolme ensimmäistä teemaa, joiden kokivat edistävän vuorovanhempien eriarvoisuutta. Neljänneksi teemaksi nostin aineiston perusteella aiheen, joka aineiston analyysissä nousi tärkeäksi vaikuttajaksi. Nämä neljä teemaa olivat: 1) terminologia, 2) tukien jakautumattomuus, 3) lastenvalvojan rooli sekä 4) vanhempien keskinäinen vuorovaikutus.</p> <p>Tutkimuksen perusteella voidaan nähdä selkeä tarve suomalaisen perhepolitiikan muutokselle. Perhepolitiikan tulee huomioida muuttuneet ja monipuolistuneet perhemuodot ja hyväksyä erilaiset perhemuodot tasavertaisesti lain edessä. Perhepolitiikan tulee huomioida muuttuneet ja monipuolistuneet perhemuodot, ja hyväksyä ne tasavertaisesti lain edessä. Etuusjärjestelmän tulisi jatkossa pystyä joustamaan siten, että lapsi voitaisiin huomioida kahden ruokakunnan jäsenenä.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Vuorovanhemmuus, perhe, perhepolitiikka, perhepoliittiset etuudet			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällysluettelo

1	Johdanto.....	1
2	Tutkielman teoreettiset lähtökohdat.....	4
2.1	Perheen muuttunut käsitys.....	4
2.2	Lapsen vuoroasuminen Suomessa.....	8
2.3	Vuorovanhemmuus arjessa.....	12
2.4	Suomalainen perhepolitiikka.....	14
2.4.1	Lapsen huolto ja tapaamisoikeus.....	16
2.4.2	Lapsen elatus.....	19
2.4.3	Sosiaaliset etuudet ja niiden jakautuminen.....	22
3	Tutkimuksen toteuttaminen ja aineiston analyysi.....	26
3.1	Haastattelu aineistohankintamenetelmänä.....	27
3.2	Aineisto.....	28
3.3	Aineiston analyysi.....	31
3.4	Tutkimusetiikka.....	33
4	Tutkimustulokset.....	35
4.1	Aineiston kuvailu.....	35
4.2	Etuuksien, tukien ja elatusavun saaminen ja jakautuminen.....	39
4.3	Kulujen ja maksujen jakautuminen.....	48
4.4	Kokemukset ja haasteet tukien jakautumisista.....	52
5	Johtopäätökset.....	57
	Lähteet.....	62
	Liitteet.....	69

1 Johdanto

Käsitys perheestä on muuttunut valtavasti viimeisen sadan vuoden aikana. Sata vuotta sitten perheen määrittely oli selkeää, mutta tänä päivänä kysymykseen vastaaminen on vaikeaa. Yksiselitteistä vastausta perheen määrittelylle ei ole olemassa, vaan kukin määrittelee perheen omista lähtökohdistaan ja tuntemuksistaan käsin. Perheen käsitys voi myös muuttua vuosien varrella lapsuudenperheestä oman perheen perustamiseen puolisoineen, lemmikkeineen tai lapsineen. Perheitä hajoaa ja syntyy uudelleen, jonka seurauksena perhekäsitys moninaistuu erojen sekä uusioperheiden myötä. Perhemuotojen muuttuessa myös niiden oikeuksista kiistellään. (Jallinoja, Hurme & Jokinen 2014, 7)

Nykypäivän suomalaiselle perhemallille on tyypillistä avoliittojen kasvava määrä ja sen myötä avioliiton suosion hiipuminen. Tutuksi on tullut myös useiden parisuhteiden päätyminen eroon. Nämä eroon liittyvät muutokset eivät ole enää epätavallisia tai poikkeavia, vaan niistä on tullut arkisia ongelmia. Muutokset kuuluvat osana kaikkien lasten elämään, eikä niiden kokemisessa ole luonnostaan mitään oikeaa tai väärää, hyvää tai huonoa. Tämä seikka unohdetaan usein, kun puhutaan muutoksesta lapsen elämässä. Vanhempien eroon liittyvät muutokset eivät ole nuorille enää epätavallisia, vaan niistä on tullut tavanomaisia ongelmia. (Flowerdew & Neale 2003, 157)

2000-luvulla suomalaisen yhteiskuntapoliittisen kiinnostuksen kohteeksi nousi miesten asema perheessä sekä miesten oikeudet vanhempina erotilanteessa. Erityisesti keskustelua on aiheuttanut erojen jälkeinen isyys. (Autonen-Vaaraniemi 2012, 101) Kiinnostuksen kohteena on ollut myös lapsen vuoroasuminen, josta on muodostunut lyhyessä ajassa yleinen lasten asumismuoto etenkin kaupungeissa. Vuoroasumisella viitataan eron jälkeiseen vanhemmuuteen, jossa lapsi tai lapset asuvat yhtä paljon tai lähes yhtä paljon kummankin vanhemman kanssa. Keskustelu vuoroasumisesta on keskittynyt paljolti vielä siihen, voidaanko asumismuotoa ylipäänsä pitää lapsen edun mukaisena vai ei.

Vuoroasumisen yleisyydestä huolimatta lapsi voi asua virallisesti ainoastaan yhdessä osoitteessa, vaikka lapsi asuisi vuorotellen kummankin vanhemman luona (Taskinen 2003, 29). Tämä johtuu siitä, että vuoroasumista ei ole huomioitu lainsäädännössä

(Sarasoja & Rantala 2015, 1). Edistystä asiassa on tapahtumassa ja lastenhuoltolakia (2019/190) on uudistettu niin, että vuoroasuminen on kirjattu lakiin lapsen asumismuotona.

Tutkielmani lähtökohdaksi valitsin vuorovanhemmuuden. Erityisen kiinnostunut olen ollut sosiaalietuksista sekä niiden jakautumisesta vuorovanhempien välillä. Huoltomuodosta riippumatta lapsen on virallisesti asuttava jommankumman vanhemman luona ja tämä vaikuttaa erimuotoisten tukien, kuten lapsilisän ja asumistuen, saatavuuteen ja huomioimiseen vain toisessa perheessä (Sarasoja & Rantala 2015, 1). Tutkielmassani haluan selvittää, jakautuvatko sosiaaliset etuudet vuorovanhempien kesken tasaisesti. Mikäli etuudet jakautuvat, niin olen kiinnostunut tietämään kuinka vanhemmat ovat sopineet asiasta. Tavoitteena on tuoda esiin vuorovanhempien ääni ja saada heidän kokemukset asiasta tietoisuuteen.

Lapsen vuoroasumista ja sen toimivuutta on tutkittu pääosin lapsen edun näkökulmasta. Vuoroasumista on tutkittu muun muassa Australiassa, Englannissa, Yhdysvalloissa, Hollannissa, Belgiassa, Ruotsissa ja Suomessa. Valitsemaani tutkimuskohdetta ei ole aikaisemmin Suomessa kuitenkaan tutkittu vanhempien näkökulmasta käsin, mutta Kelan toimeenpanevan sosiaaliturvan säännöksiä sekä eroperheiden rahavirtoja ja taloudellista asemaa on kartoitettu. Edellä mainitut kartoitukset eivät kuitenkaan vastaa siihen, miten rahavirrat käytännössä jakautuvat vanhempien välillä vai jakautuvatko ollenkaan.

Tutkielmani käsittelee hyvin ajankohtaista ja tärkeää aihetta, sillä lapsen vuoroasuminen ja vuorovanhemmuus koskettaa monia perheitä. Vuoroasuminen ei ole katoamassa, vaan siitä on muodostumassa lähtökohta eronjälkeiselle lapsen asumiselle. Tutkimukseni lähtökohta on suomalaisessa perhepolitiikassa ja aihetta tutkin sosiaalipoliittisessa kontekstissa. Keskeisiä käsitteitä ovat vuorovanhemmuus, perhe ja suomalainen perhepolitiikka.

Tutkimustani on johdattanut seuraavat tutkimuskysymykset: *jakautuuko perhepoliittiset etuudet vuorovanhempien välillä sekä mitkä asiat vaikuttavat etuuksien tasavertaiseen jakautumiseen*. Lähtöoletukseni oli, että etuudet, kuten lapsilisä ja asumislisä, eivät jakaudu tasapuolisesti vuorovanhempien kesken. Oletin, että osa vanhemmista ei pysty keskenään asiaa ratkomaan, sillä suomalainen

etuusjärjestelmä ei tarjoa vanhemmille tasavertaista mahdollisuutta huomioida lasta kahdessa taloudessa.

Tutkimukseni laadullinen pääaineisto on 12 avio- tai avoliitosta eronneen vanhemman teemahaastatteluaineisto. Aineisto on hankittu lähettämällä haastattelupyyntö kolmelle järjestölle: Suomen Uusperheiden Liitto ry, Isät lasten asiassa ry sekä Pienperheyhdistys ry. Haastattelin yhteensä 3 äitiä ja 9 isää ja haastattelut on tehty puhelimitse marraskuussa 2014. Käytännön menetelmäni on lähiluvun avulla tehty sisällönanalyysi.

Luvussa kaksi valotan ensimmäiseksi perheen muuttunutta käsitystä sekä tarkennan vuorovanhemmuuden käsitettä. Perehdyn suomalaiseen perhepolitiikkaan sekä kerron, kuinka lapsen huolto ja huollosta päättäminen, asuminen ja tapaamisoikeus sekä elatus on Suomessa toteutettu. Selvitän myös, kuinka sosiaaliset etuudet voivat jakautua erovanhempien kesken lapsen vuoroasumisessa. Kolmannessa kappaleessa selvitän tutkimuksen lähtökohtia ja esittelen aineistoa. Neljännessä kappaleessa esittelen tutkimustulokset. Viimeisessä luvussa, johtopäätöksissä, vedän yhteen tutkimuksen keskeiset tulokset ja ankkuroin ne teoreettiseen viitekehykseen ja aikaisempaan tutkimukseen. Viimeisessä luvussa pyrin refleктоimaan suoritustani ja tuon esille oman tutkimukseni onnistuneita valintoja ja toisaalta seikkoja, jotka olisin tehnyt toisin. Johtopäätöksissä pohdin myös aiheen kannalta oleellisia jatkotutkimustarpeita ja tutkimuksen herättämiä kysymyksiä.

2 Tutkielman teoreettiset lähtökohdat

2.1 Perheen muuttunut käsitys

Riitta Jallinojan (1984, 37) sanoin ”perhe on muuttuva instituutio”. Muutaman sadan vuoden aikana perheen käsitys on muuttunut valtavasti ja sen perusteella voin päätellä, että se mitä perheellä ymmärretään tulee muuttumaan myös jatkossa. 1600-luvulta 1800-luvulle Englannissa ja Ranskassa perhe ymmärrettiin hyvin eri tavoin kuin tänä päivänä. Jean-Louis Flandrin (1979, 4–5) viittaa aikaisempiin sanakirjamerkintöihin, joiden mukaan perheen ei tarvinnut viitata sukulaisuuteen. Perheellä tarkoitettiin kotitaloutta ja sen muodostivat kaikki ne ihmiset, jotka asuivat samassa taloudessa yhden isännän alaisuudessa. Perheeseen kuuluivat puolison ja lasten lisäksi yhtä lailla myös palkolliset. 1800-luvulle siirryttäessä perhe koostui kahdesta tai useammasta sukupolvesta sekä yhdestä tai useammasta aviopuolisosta. Tämä 1800-luvulle tyypillinen sukuperhe (*external family*) muuttui 1900-luvulla vähitellen kahden sukupolven perheeksi, jota ydinperheeksi (*nuclear family*) kutsutaan (Keurulainen 2014, 34). Syitä perhekäsityksen muuttumisille on monta. 1900-luvulla suomalaisen perheeseen ovat vaikuttaneet mm. teollinen vallankumous, 1980-luvun palveluvaltaistuminen, 1990-luvun teknologinen vallankumous ja siitä seurannut globalisaatio (Keurulainen 2014, 35–36).

Riitta Jallinoja (1984, 39–43; myös 1985, 21–24) on jakanut perhekäsitykset kahteen vastakkaiseen pääryhmään, *familistiseen* ja *individualistiseen*. Vastakkaisia perhemallit olivat siksi, että familistinen perhekäsitys pohjautuu perheen vahvistamiseen ja individualistinen yksilön oikeuteen omaan elämään. Familistisessa mallissa uskonnollisella elämäntavoksella on ollut suuri rooli sen muotoutumisessa. Tavoitteena ja ajatuksena oli rajoittaa sukupuolielämä ainoastaan avioliittoon. Perheen vahvistumista edisti myös raittiuden aate sekä äiti-lapsisuhteen edistäminen. Tavoitteeksi tuli kasvattaa lapsista hyviä ja kunnollisia kansalaisia. Perheen koossa pysymistä ja uskollisuutta tuli edistää kaikissa tilanteissa. Valtio on myös tukenut familistisen perhekäsityksen mukaan perheitä, sillä se katsoo perheiden olevan yhteiskunnan perusyksikköinä.

Jallinojan (1984, 43–57; myös 1985, 24–30) mukaan individualistinen perhemalli pohjautuu oman elämän hallintaan. Ihminen ei enää ollut pelkästään yhteisön jäsen,

vaan vapaa kulkemaan ja tekemään itselle tärkeitä asioita. Liikkeen puolestapuhujat löytyivät valtion sijaan pienistä radikaaliliikkeistä. Mallin mukaan henkilökohtaiset tunteet ja rakkaus miellettiin tärkeämmäksi kuin instituutio nimeltä avioliitto. Katsottiin, että rakkauden loppuessa on täysin hyväksyttävää erota mahdollisimman helposti. Elämäkatsomukseen liittyy vahvasti seksuaalisuuden vapautuminen *vapaan rakkauden* liikkeen ohessa. Tärkeää liikkeelle oli myös naisten pääsy työmarkkinoille. Suomessa individualistinen liike sai jalansijaa etenkin 1960-luvulla. Jallinoja (1984, 55; myös 1985, 21) haluaa kuitenkin muistuttaa, että familistinen ja individualistinen perhemalli eivät esiinny käytännössä välttämättä sellaisenaan täysin puhtaina tyyppinä, vaan ne ovat enemmänkin kärjistettyjä näkemyksiä ja mielikuvia oman perhe-elämän jäsentämiseksi.

Yleisimpänä – tai ainakin yleisimmäksi mielletynä – perhetyyppinä voidaan vielä pitää Riitta Jallinojan familistiseen perhekäsitykseen kuuluvaa ydinperhettä, johon kuuluvat vanhemmat ja heidän kanssaan asuvat lapset. Monet nykyperheet poikkeavat ydinperheen mallista, mutta silti perhemalli ohjaa arkipuhetta ja lainsäädäntöä sekä yleistä käsitystä siitä, mitä perheellä tarkoitetaan (Komiteanmietintö 1992, 6). Perhe voikin merkitä ja tarkoittaa eri ihmisille erilaisia asioita ja sen merkitys voi muuttua erilaisten kokemusten tai yhteiskunnan muutosten myötä. Nuorelle, keski-ikäiselle ja eläkeläiselle tai lapsettomalle ja perheelliselle perhe voi merkitä aivan toisenlaisia asioita (Paajanen 2007, 23).

Perhettä on enää mahdoton ajatella johonkin tiettyyn muottiin tai rajoihin perustuvana yleisenä käsitteenä etenkin siksi, että yhä useampi parisuhde päättyy eroon ja eronneet perustavat uusia suhteita ja perheitä (Jallinoja 2000, 193). Familistinen perhekäsitys normina menettää hitaasti asemaansa ja yhä tärkeämmäksi on muodostumassa näkemys siitä, että jokaisella on oikeus määritellä perhe itse (Jallinoja 2000, 195–196). Jokainen ihminen saa päättää itse ketkä kokee ja haluaa sisällyttää perheenjäsenikseen, oli sitten kyseessä ihminen tai eläin (Castrén 2007, 118). Perheen käsitteen muuttuvaisuudesta huolimatta Ritala-Koskinen (2001, 9) katsoo, että perheen ”perusytimenä pysyy resurssien, hoivan, vastuun ja velvollisuuksien jakaminen”. Tärkeää ei ole enää perheen tietty pysyvä malli, vaan keskeiseksi on muodostunut läheisten suhteiden subjektiivinen merkitys (Ritala-Koskinen (2001, 9).

Nykyaikaista perhettä on hyvin vaikea kuvailla uskottavasti, mikäli ei mainita ja käsitellä eroja, uusperheitä, yhden vanhemman perheitä ja vastakkaisen sukupuolen perheitä. Kaikkia ihmisiä eivät kosketa muut kuin ydinperheet, mutta ne ovat tulleet arjessa välillisesti tutuiksi koulu- ja työkavereiden, tuttavien, ystävien, sukulaisten ja myös median eli lehtien ja television kautta. Myös fiktiivisesti kirjoissa ja elokuvissa perheiden eri muotoja käsitellään laajasti ja siten perheiden eri muodoista on tullut arkipäivää (Castrén 2009, 10; myös Thompson & Amato 1999, xi).

Perheen muutosta tukee myös Tilastokeskuksen (2018, 1–2) tilasto, jonka mukaan vuoden 2017 lopussa Suomessa oli 1 472 000 perhettä. Perheiden määrä kääntyi laskuun ensimmäisen kerran perhetilastoinnin aikana. Perheiden määrä on ollut jatkuvasti kasvussa, mutta nyt määrä pieneni 4 100:lla perheellä. Perheisiin kuului 74 prosenttia väestöstä eli 4 055 000 henkilöä. Perheistä 64 prosenttia oli avioparien perheitä, avoparien perheitä oli 23 prosenttia ja yhden vanhemman perheitä 13 prosenttia. Saman sukupuolen parien – sekä rekisteröityjen että avioituneiden – perheitä oli 3 100. Yksinasuvia oli 1 162 000, yli 30 000 enemmän kuin viime vuonna. Vielä vuonna 1990 perheisiin kuului 82 prosenttia väestöstä. Lapsiperheisiin kuului 39 prosenttia väestöstä, joiden määrä on laskenut edellisestä vuodesta 3 400:lla perheellä. Lapsiperheistä samaa sukupuolta olevien avioparin perheitä oli 58 prosenttia ja avoparien perheitä viidennes. Äiti ja lapsia -perheitä oli 19 prosenttia ja isä ja lapsia -perheitä vain noin 3 prosenttia. Samaa sukupuolta oleva aviopari ja rekisteröity pari oli vanhempana 733 lapsiperheessä. Perhe ei ole enää lapsiperhe eikä lapset määritä perhettä, vaan yhä useampi elää lapsettomassa parisuhteessa (Keurulainen 2014, 38).

Tilastokeskuksen (2018b, 1–2) väestönmuutostietojen mukaan vuonna 2017 solmittiin 26 542 avioliittoa ja eroon päättyi 13 485 avioliittoa. Edellä mainittujen tietojen mukaan laskettuna avioeroon päättyy hieman yli puolet avioituneista. Kaikki parisuhteet kuitenkin päättyvät joko puolison kuolemaan tai eroon. Thompson ja Amato (1999, xi) muistuttavat, että vanhempien ero ei kuitenkaan tarkoita perheen loppua. Suurin osa lapsista säilyttää suhteensa molempiin vanhempiin eron jälkeen samalla kun perheverkostot voivat kasvaa mahdollisilla bonusvanhemmilla ja jopa sisarpuolilla.

Tiina Hokkanen (2002, 125) on havainnut, että tutkimuksessa on alkanut esiintyä myös näkemyksiä, joiden mukaan vanhempien eron ei tarvitse aina merkitä riskiä, vaan se voi olla lapsille myös mahdollisuus. Thompson ja Amato (1999, xi–xii) kutsuu eron jälkeistä perhettä termillä *post divorce family*. Heidän mukaan ero harvemmin tarkoittaa perheen loppua. Vanhemmille voi tulla yllätyksenä, että eron jälkeen he joutuvat lasten velvoitteiden takia pitämään jatkuvaa yhteyttä entiseen puolisoon, vaikka eivät olisi sitä halunneetkaan. Nämä velvoitteet säilyvät, vaikka vanhemmat uudelleenavioituisivat ja perustaisivat uuden perheen. Uudenlaisessa perheessä asuu kasvava joukko lapsia. Alexandra Keurulainen (2014, 45) kutsuu väitöskirjassaan suomalaista 2000-luvun perhettä käsitteellä *kudelmaperhe*, joka kuvaa perheen monimuotoisuutta ja -arvoisuutta.

Perhestabiliteetin heikkenemisen myötä *uusperheisyys* on yleistynyt perhemuona (Gottberg 2010, 135). Uusperhe ei synny ilman lapsia. Uusperhe ymmärretään tavallisimmin perheenä, jossa on kaksi aikuista ja ainakin toinen puolisoista on saanut aikaisemmassa parisuhteessa lapsen, eronnut ja tuonut mukanaan vähintään yhden alaikäisen lapsen uuteen perheeseensä. Myös toisen vanhemman luona pääsääntöisesti asuvat lapset kuuluvat uusperheeseen. Tällöin uusperheessä on ainakin yksi alaikäinen vain toisen aikuisen lapsi. (Gottberg 2010, 135; myös Jaakkola & Sääntti 2000, 65; Raittila & Sutinen 2008, 11; Ritala-Koskinen 1996, 135) Uusperhe syntyy, kun yksin elänyt vanhempi ja hänen lapsi tai lapsensa aloittavat yhteiselämän uuden kumppanin kanssa. Perheen uudella aikuisella voi olla myös omia lapsia ja voi olla kumpaa sukupuolta tahansa, mutta tulokas on yleensä mies, joka muuttaa yhteen yksinäisen äidin ja tämän lasten kanssa. (Jaakkola & Sääntti 2000, 65) Raittilan ja Sutisen (2008, 11) mukaan valtaosa uusperheissä virallisesti asuvista lapsista ovat äidin edellisestä liitosta. Silloin kun avio- ja avoliitostaan eronneet perustavat uusia suhteita, niin Eva Gottbergin (2010, 135) mukaan suurin osa alaikäisistä lapsista kuuluu ainakin osan ajasta perheeseen, jossa toinen aikuinen ei ole lapsen biologinen vanhempi. Uusperheitä oli Suomessa vuoden 2017 lopussa 51 300. Uusperheiden osuus lapsiperheistä on pysynyt yhdeksässä prosentissa vuodesta 2004 lähtien. Noin puolet uusperheiden vanhemmista oli avoliitossa ja puolet avioliitossa. Tilastoissa on huomioitu ainoastaan eri sukupuolta olevien parien lapset. (Tilastokeskus 2018a, 2)

Erojen seurauksena muodostuu myös *etäperheitä*, jotka muodostuvat toisesta vanhemmasta sekä hänen päättäneen parisuhteen lapsista, jotka asuvat pääsääntöisesti toisella vanhemmallaan. Etävanhemmat ja heidän perheensä jäävät kokonaan tilastojen ulkopuolelle, eikä heitä lasketa perheväestöön. Ei, vaikka he asuisivat lastensa kanssa puolet ajastaan. Tämä siksi, että lapset voivat olla kirjoilla vakituisesti vain yhdessä osoitteessa lähivanhemmallaan, ja näin ollen etävanhempia ja heidän lapsia ei huomioida perheenä. (Castrén 2009, 12) Uudistettavassa lastenhuoltolaissa ollaan ottamassa lasten vuoroasuminen huomioon eli se kirjataan lakiin. Jatkossa lapsi voi kuitenkin olla edelleen kirjoilla vain yhdessä osoitteessa, mutta vuoroasuminen voidaan kirjata väestötietojärjestelmään. (Oikeusministeriö 2018b) Tulevaisuudessa molemmat lasten vuorovanhemmat voidaan huomioida myös tilastoissa ja siten myös perheinä. Tämä muutos koskee ainoastaan lasten vuorovanhempia, joten muita etävanhempia ei jatkossakaan käsitykseni mukaan pystytä tilastoimaan.

Perhekäsitysten moninaisuudesta riippumatta Kurkela ja Sauli (1998, 33–34) ovat sitä mieltä, että suurin osa ihmisistä ymmärtää riittävän yksimielisesti, mitä meidän kulttuurissa perheellä tarkoitetaan. He muistelevat jonkun kärjistäneen hienosti, että ”ainoastaan viranomaiset tarvitsevat perheen määritelmää, muut tulevat toimeen ilmankin”. Perhesuhteita ei määritellä ainoastaan yksilötasolla, vaan ne muovautuvat kulttuurimme mukaan ja ovat yhteiskunnan säätelemiä (Sévon & Notko 2008, 18).

2.2 Lapsen vuoroasuminen Suomessa

Lapsen asumisesta sopiminen tulee ajankohtaiseksi vanhempien erotessa joko avo- tai avioliitosta tai kun vanhemmat eivät ole asuneet yhdessä (Panttila 2005, 8).

Perinteisesti lapsi on jäänyt asumaan äidin kanssa ja hänelle on vahvistettu sopimuksella oikeus tavata etävanhempaa esimerkiksi joka toinen viikonloppu. 2000-luvulla keskustelun kohteeksi on noussut lapsen *vuoroasuminen* eli malli, jossa lapsi asuu tasan tai lähes tasan kummankin vanhempansa kanssa (Auvinen 2006, 237; myös Gottberg 2010, 176; Rissanen 2016, 28; Sarasoja & Rantala 2015, 1).

Vuoroasuminen on mahdollista toteuttaa esimerkiksi niin, että lapsi asuu vuoroviikoin tai kahden viikon jaksoissa kummankin vanhemman luona tai niin, että lapsella on pysyvä asuinpaikka, jossa vanhemmat asuvat vuorotellen lapsen kanssa

(Panttila 2005, 11; myös Sarasoja & Rantala 2005, 1; Taskinen 2003, 30).

Jälkimmäinen malli on harvinaisempi ja monesti tilapäinen; se toimii yleensä siihen saakka, kunnes toinen vanhempi (tai molemmat) tapaa uuden kumppanin tai kunnes vanhemmat löytävät pysyvämmän ratkaisun (Panttila 2005,11). Lapsen pysyvässä asuinpaikassa asuminen on lapselle helppo ratkaisu, mutta edellyttää vanhemmilta yhteistyökykyä ja joustavuutta (Taskinen 2003, 30).

Lapsen vuoroasuminen on Suomessa kohtalaisen uusi käytäntö, eikä siitä ole vielä olemassa tarkkaa määritelmää. Se on eräänlainen vanhempien keskenään sopima järjestely, sillä sitä ei ole huomioitu lainsäädännössä eikä sillä siten ole virallista asemaa. (Auvinen 2006, 237; myös Rissanen 2016, 248; Sarasoja & Rantala 2015, 1). Vuoroasumisesta on käytössä useita termejä; Sirpa Taskinen (2003) puhuu vuoroittaisesta asumisesta, Raija Panttila (2005) vuorotteluasumisesta ja Hennariikka Linnavuori (2007), Laura Sarasoja ja Kati Rantala (2015) sekä Antti Rinnanen (2016) käyttävät termiä vuoroasuminen. Englannin kielessä asiaa kuvaavia termejä on lukuisia ja niillä on erilaisia painotuksia. Britit käyttävät muun muassa termejä kahden talouden vanhemmuus (*cross-household parenting*) sekä yhteishuoltajuus (*co-parenting*) ja amerikkalaiset muun muassa jaettu fyysinen huolto (*shared legal custody*), jaettu asuminen (*shifted residence*) ja kahden talouden systeemi (*dual household system*). (Linnavuori 2007, 27) Australiassa käytetään vuoroasumisesta muun muassa termiä *joint custody* (Batagol 2003, 230). On tärkeää erottaa toisistaan käsitteet *joint legal custody* sekä *joint physical custody*. Ensimmäinen tarkoittaa vanhempien yhtäläistä vastuuta, osallistumista ja pääöksentekoa lapseen ja jälkimmäisellä viitataan lapsen yhtäläiseen tai lähes yhtäläiseen asumiseen molemmalla vanhemmallaan (Vanassche, Sodermans, Matthijs & Swicegood 2013, 139–140). Ruotsissa käytetään termejä vuoroasuminen (*växelvis boende*), jaettu huolto (*delad vårdnad*) ja puolitetty asuminen (*hälftenboende*). (Linnavuori 2007, 27) Päädyin itse käyttämään tutkimuksessani termiä vuoroasuminen sen selkeyden ja ytimekkyyden vuoksi. Vuoroasuminen vaikuttaa myös olevan tällä hetkellä yleisin Suomessa käytössä olevista termeistä ja myös Oikeusministeriö (2018b) käyttää lapsenhuoltolain uudistamiseen liittyvässä tiedotteessa samaa termiä.

Kuten edellä jo mainitsen, niin vuoroasumisella ei ole Suomessa virallista asemaa ja lapsella ei voi olla kuin yksi virallinen osoite (Rissanen 2016, 248–249).

Kotikuntalaki määrittää lapsen virallisen asuinpaikan, jonka päätöksen tekee maistraatti. Siten tuomioistuimen antama määräys tai vanhempien keskinäinen sopimus ei suoraan määrää lapsen virallista asuinpaikkaa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2018, 15) Suomalaisessa järjestelmässä vuoroasumista ei ole mahdollista vahvistaa oikeudellisesti muutoin kuin siten, että yhteishuollossa oleva lapsi määrätään asumaan lähivanhemmalle ja tapaamisoikeus määrätään etävanhemmalle niin laajaksi, että se käytännössä vastaa puolta tai lähes puolta lapsen ajasta (Auvinen 2006, 238). Suomessa on myös lukuisia perheitä, jotka eivät ole vahvistaneet kirjallista sopimusta lapsen tapaamisoikeudesta. Näiden lasten kohdalla tapaamisoikeus voi vaihdella satunnaisista tapaamisista vuoroasumiseen tai jopa tapaamattomuuteen. (Panttila 2005, 11)

Se, että vuoroasumista ei ole kirjattu lakiin vaikuttaa myös tilastointiin eli kattavia tilastoja ei ole olemassa. Tähän saakka ainoa mahdollisuus saada tilastotietoa vuoroasumisesta on ollut tarkastella kuntien sosiaalitoimien vahvistamia asumis- ja tapaamissopimuksia. Vuoroasumiselle ei kuitenkaan ole olemassa omaa sopimustyyppiä, vaan sen kirjaaminen on perustunut vanhempien vapaaehtoiseen ilmoitukseen. (Rissanen 2016, 248–249; myös Sosiaali- ja terveysministeriö 2018,12) Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2018, 1–4) on laatinut tilastointia muun muassa lasten elatuksesta ja huollosta. Tilaston mukaan kuntien sosiaalitoimi vahvisti vuonna 2017 yhteensä 29 452 sopimusta lapsen huollosta. Näistä 93 prosentissa sovittiin yhteishuollosta.

Yhteishuoltosopimukset yleistyivät tasaisesti 1980-luvulta lähtien ja ovat 2000-luvulla pysyneet samalla tasolla. Yksinhuollosta äidille sovittiin kuudessa prosentissa ja yksinhuollosta isälle alle yhdessä prosentissa tapauksista. Valtaosa, eli 82 prosenttia, asumissopimuksista (sopimuksia yhteensä 17 412) tehdään edelleen äidin luona asumisesta. Lapsen vuoroasumisesta molempien vanhempien luona tehtyjen sopimusten määrä kasvoi aikaisempaan verrattuna. Erillään asuvien vanhempien lapsen asumisesta esim. vuoroviikoin vanhempiensa luona sovittiin 3 106 lapselle vuonna 2017. Sopimuksia tehtiin 454 enemmän kuin vuonna 2016. Vuoroasumisten osuus oli 18 prosenttia asumissopimusten määrästä. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2018, 1–4) Kuten edellä mainittiin, niin nykyiset tilastot eivät vastaa täysin todellisuutta. Kaikki vanhemmat eivät kirjaa lapsen vuoroasumista sopimukseen.

Suurimmaksi osaksi lähivanhemmaksi kirjataan äiti ja siten tilastot eivät pysty antamaan todellista kuvaa siitä, kuinka monta lasta todellisuudessa asuu kahdessa kodissa, vaan ainoastaan siitä, kuinka monta lasta on kirjoilla äidin luona. Tämän perusteella voidaan päätellä, että tilastot siitä, että uusperheiden lapset ovat pääosin äidin puolelta, antaa vääristynyttä kuvaa todellisuudesta.

Suomi ei ole ainoa maa, jossa on suuren eronneisuusluvut ja jossa sukupuolineutraalius vahvistuu lasten huoltopäätöksissä, vaan suurin osa länsimaista on samassa tilanteessa (Vanassche ym. 2013, 139). Yhä useampi lapsi syntyy ja elää muussa kuin perinteisessä ydinperheessä (Hakovirta & Rantalaiho 2009, 37). Monissa Euroopan maissa on ollut liikehdintää kohti vuoroasumisen ensisijaisuutta, mutta harvassa maassa se on laillistettu (Sodermans, Matthijs & Swicegood 2013, 824). Niitä maita, joissa vuoroasuminen on virallistettu juridisesti ovat Ruotsi ja Belgia eli näissä maissa tuomioistuin voi määrätä lasten huoltajuusriidassa lasten edun nimessä asumismuodoksi vuoroasumisen (Rissanen 2016, 249; myös Sodermans ym. 2013, 824). Ruotsissa vuoroasuminen on erittäin yleistä ja vuonna 2013 vanhempien erotessa 35 prosenttia lapsista asui yhtä paljon kummankin vanhemman kanssa (Statistiska centralbyrån 2014, 11). Ruotsalaisessa oikeuskäytännössä asumisen puolittaminen on ollut yleistä ja tuomioistuimet ovat antaneet runsaasti ratkaisuja, joissa lapsi on toisen vanhemman vastustuksesta huolimatta määrätty asumaan puoliksi vanhempiensa luona (Aaltonen 2003, 101). Belgiassa vuoroasuminen (*joint legal & physical custody*) on ollut ensisijainen lasten huoltajuusmuoto erotilanteesta vuodesta 2006 (Sodermans ym. 2013, 821). Hollannissa vuorovanhemmuus ei ole virallista, mutta sen suosio on kasvanut vuoden 1998 5 prosentista vuoden 2008 16 prosenttiin (Spruijt & Duindam 2009, 65). Norjassa arviolta 11 prosenttia on valinnut lapsen vuoroasumisen vanhempien erotessa. Täysin vertailukelpoista tilastointia ei pysty monien maiden välillä saamaan, sillä vuoroasuminen käsitteenä ymmärretään monissa maissa ja jopa maan sisällä eri tavoin sekä myös lainsäädäntö ja tilastointi on erilaista. (Kitterød & Lyngstad 2012, 126–142) Edellä mainituista tilastoista saa kuitenkin selkeän käsityksen siitä, että myös tulevaisuudessa vuoroasumisen malli yleistyy sekä Suomessa että muualla maailmassa.

2.3 Vuorovanhemmus arjessa

Parisuhteen päättymistä ei tule aina nähdä negatiivisessa valossa. Ero antaa mahdollisuuden vanhemmuuden jakamiseen ja toteuttaa vanhemmuutta omalla tavalla. Vanhemmuudesta voi myös saada uutta energiaa, kun ei tarvitse samalla hoitaa toimimatonta parisuhdetta. Vanhemmuus nousee myös aivan eri tavalla yhteiseksi nimittäjäksi entisten kumppaneiden välille. (Kääriäinen 2008, 86)

Vuoroasumisen etuina voidaan pitää sitä, että lapsi säilyttää yhteyden molempiin vanhempiin ja että lapsi voi elää tavallista arkielämää molempien vanhempien kanssa (Taskinen 2003, 31). Lapsi myös sopeutuu paremmin vuorovanhemmuuteen kuin yksinhuoltajuuteen (Bauserman 2002, 97; myös Lee 2002, 691-692). Vanhan perheen tunnelma voi myös säilyä, mikäli vanhemmat kykenevät yhteistyöhön ja pystyvät yhdessä huolehtimaan lapsen asioista sovussa. Lapset ovat kuitenkin yhteinen projekti ja lasten edun tulisi olla vanhempien tavoitteena. (Hokkanen 2005, 89)

Vanhempien ero johtaa myös vääjäämättä tehtävien jakautumiseen. Vanhempien pitää ottaa vastuu omalla vuorollaan kaikista lapseen liittyvistä asioista, vaikka osa tehtävistä olisi aiemmin ollut puolison vastuulla. Vanhempien pitää myös löytää tapoja toimia yhdessä, sillä vääjäämättä eteen tulee tilanteita, joissa tulee toimia yhteistyössä. (Panttila 2005, 13) Eron jälkeen vanhempien tärkeäksi tehtäväksi onkin tullut pyrkimys luoda toimiva keskinäinen suhde ja ylläpitää myönteistä kuvaa entisestä puolisoista. Vanhempien keskinäinen yhteistyö on lapselle tärkeämpää sopeutumisen kannalta kuin suhteet kumpaankaan vanhempaan. (Taskinen 2003, 13)

Vanhempien keskinäinen yhteistyö on erityisen tärkeää lapsen vuoroasumisessa ja sen toimivuus edellyttää keskusteluyhteyttä. Yhteydenpito voi kuitenkin tuntua hankalalta ja vaatii erityistä panostusta etenkin tunnekuohujen keskellä. (Kääriäinen 2008, 94) Joskus lapsen asumisen puolittaminen on rauhoittanut vanhempien välistä tilannetta. Parhaassa tapauksessa vanhemmat pystyvät yhdessä toimimaan lapsen etua vastaavalla tavalla. Mikäli yhteistyö ei toimi, niin lapsi elää tilanteessa, jossa hänellä on kaksi erillistä kotia ja elämää ilman, että vanhemmat olisivat juurikaan tekemisissä toistensa kanssa tai tietäisivät mitä toisessa kodissa tapahtuu. (Panttila 2005, 47) Yhdeksi eron jälkeiseksi ihanteeksi onkin noussut vanhempien hyvä keskusteluyhteys lapseen liittyvissä asioissa. On tärkeää, että vanhemmat voivat

yhdessä tehdä lasta koskevia päätöksiä ja ylipäänsä tulemaan toimeen keskenään. (Hokkanen 2005, 47).

Lapsen vuoroasumisen toteutumiseen tarvitaan yhteistoiminnan lisäksi joustavuutta ja keskusteluyhteyttä molemmilta vanhemmilta. Yhteinen vanhemmuus ja hyvä yhteistyö ei voi syntyä vain toisen vanhemman yrityksestä. (Kääriäinen 2008, 96)

Lapsen asuminen samassa osoitteessa ja vanhempien vaihtuminen asunnossa on lapselle helpompaa, mutta mikäli lapsi vuorottelee vanhempien luona asumisessa, niin molemmilla vanhemmilla tulee olla riittävän suuri asunto, johon myös lapselle saadaan oma tila. Vanhempien tulee myös asua sen verran lähellä toisiaan, että matkat päiväkotiin ja kouluun ovat mahdollisia, sillä päiväkotiä eikä koulua voi vaihtaa lapsen asumisen mukaan. (Taskinen 2003, 30-31) On tutkittu, että vanhempien korkea koulutus ja tulojen taso lisäävät vuoroasumisen suosiota. Syynä on se, että vähävaraisilta ei löydy samanlaisia taloudellisia resursseja ylläpitää kahta kotitaloutta. Heillä ei ole varaa isompaan asuntoon tai ylimääräisiin huonekaluihin, vaatteisiin ja leluihin mitä lasten kasvattamiseen kahdessa kodissa vaaditaan. (Donnelly & Finkelhor 1993, 57).

Lasten vuoroasuminen herättää helposti tunteita puolesta tai vastaan. Monet kokevat vuoroasumisen itsestäänselvyytenä ja ajatellaan, että lapsella tulee olla yhtäläinen oikeus säilyttää suhde kumpaankin vanhempaan ja elää normaalia arkea molemman vanhemman kanssa. Ainoastaan arjessa eläminen antaa realistisen kuvan perheenjäsenistä ja suhteet säilyvät luontevina. Huolta on esitetty myös siitä, että onko lapsen etu otettu tarpeeksi hyvin järjestelystä sovittaessa vai onko järjestely enemmänkin vanhempien edun mukainen. Lapsi voi myös stressaantua jatkuvasta matkustelusta kotien välillä ja kaksi kotia voi vaikuttaa myös kaverisuhteisiin. (Cavanagh & Huston 2008, 1265; myös Fehlberg, Smyth, Maclean & Roberts 2011, 318; Panttila 2005, 6) Maija Auvinen (2006, 368) on tutkinut kotimaan tuomioistuinratkaisuja ja ne tukevat hänen käsitystä siitä, että vuoroasuminen edellyttää vanhempien yksimielisyyttä ja hyvää yhteistoimintaa. Mikäli vanhemmat eivät pääse toimivaan ratkaisuun, niin tuomioistuimen ratkaisut eivät ennusta hyvää lasten vuoroasumiselle.

Vuorovanhemmuus on tuonut myös uuden mahdollisuuden isyyden toteuttamiselle. Perinteisesti lapset ovat jääneet eron jälkeen äideilleen ja isät ovat tavanneet lapsiaan

viikonloppuisin ja loma-aikoina. Vuorovanhemmuus on tarjonnut mahdollisuuden toteuttaa isyyttä myös arjessa. Jouko Huttunen (2001, 57-68) on tutkinut isyyden monimuotoisuutta ja hänen mukaan käsitteet ”isyys” ja ”isä” ovat yläkäsitteitä, joiden alle jää useita suppeampia tulkintoja isyydestä. *Biologisella isyydellä* tarkoitetaan miehen ja lapsen välistä perinnöllistä suhdetta. Biologinen isä on mies, joka on siittänyt lapsen joko luonnonmenetelmällä tai keinohedelmöityksellä ja siten lapsen geneettisestä perimästä puolet on peräisin häneltä. Biologinen isyys ei edellytä muuta suhdetta lapseen. *Juridisella isyydellä* tarkoitetaan isää, kenellä on yhteiskunnan antamia oikeuksia ja velvollisuuksia lapseen nähden lain edessä. Juridisesti isäksi voi tulla kolmella tavalla: avioliiton isysolettaman, isyyden tunnistamisen tai vahvistamisen sekä adoption nojalla. *Sosiaalisella isyydellä* tarkoitetaan lapsen kanssa asumista, arjen jakamista hänen kanssaan sekä vaihtelevassa määrin hoivan, huolenpidon ja ajan antamista lapselle. Neljänneksi isyyden käsitteeksi Huttunen mainitsee *psykologisen isyyden*, jolla tarkoitetaan isäsuhteen tunnepohjaista, kiintymykseen perustuvaa puolta. Psykologinen isyys määrittyy ensisijaisesti lapsen kautta: ketä lapsi pitää isänään, kehen hän on kiintynyt ja keneen hän turvaa. Miehen kannalta psykologisen isyyden voi tunnistaa silloin kun lapsella on miehelle monia tunnepohjaisia merkityksiä, niin että mies haluaa hoivata, auttaa ja tukea lasta henkisesti sekä viettää aikaa yhdessä.

2.4 Suomalainen perhepolitiikka

Perhepolitiikan määrittely on vaikeaa useista eri syistä. Ensinnäkin perhepolitiikka ei ole yhtä selkeärajanen hyvinvoinnin osa-alue kuin esimerkiksi työ- ja eläkepolitiikka. Toisekseen perhepolitiikan tarjoamia palveluja ja etuuksia on saatu delegoitua valtion lisäksi myös muille tahoille, kuten paikallishallinnolle. Palveluita tuottavat myös vapaaehtoisjärjestöt, markkinat sekä epäviralliset toimijat. Perhepolitiikka voidaan nähdä eräänlaisena sateenvarjokäsitteenä, jonka alla tuotetaan erilaisia poliittisia toimenpiteitä lapsiperheiden tukemiseksi ja taloudellisten riskien suojaamiseksi. (Takalo 2005, 9) Perhepolitiikka ei tarkoita kuitenkaan samaa kuin lapsipolitiikka. Heikki Hiilamon (2006, 17) mukaan ”perhepolitiikka on kiinnostunut lapsen aiheuttamasta sosiaalisesta riskistä, kun taas lapsipolitiikka keskittyy lasten hyvinvointiin ja lapsuuteen yhteiskunnallisena ilmiönä”.

Perhepolitiikan tehtävä on tukea lapsiperhettä, jotta se kykenee suoriutumaan sille kuuluvista tehtävistään. Valtion toimenpiteitä ovat olleet perheen toimeentulon turvaaminen, vanhempien työssäkäynnin tukeminen ja sosiaalisten palvelujen tarjoaminen perheen toimintakyvyn ylläpitämiseksi, sillä perhettä pidetään yhteiskunnan perusyksikkönä. Vakaa ja hyvinvoiva perhe tukee sosiaalista järjestystä. Suomalaisen perhepolitiikan lähtökohtana on ollut familistinen perhekäsitys. (Hakovirta & Rantalaiho 2009, 36; myös Jallinoja 1985, 24–26) Perhemallien moninaistumisesta huolimatta suomalainen yhteiskunta tukee edelleen ydinperheeseen, nimenomaan heteroseksuaalisessa parisuhteessa asuvaan mieheen ja naiseen sekä heidän (tai ainakin toisen) lapsiin, perheen mallina (Castrén 2009, 40–41).

Huolimatta siitä, että suomalainen perhepolitiikka nojaa ydinperheeseen, niin perheoikeutemme lähtökohtia on ollut *neutraalisuusperiaate* jo 1970-luvun vaihteesta alkaen (Komiteamietintö 1992, 79; myös Pylkkänen 2008, 71). Neutraalisuusperiaatteella viitataan siihen, että lainsäädännön tulisi suhtautua neutraalisti erilaisiin perhemuotoihin sekä sen pitäisi pyrkiä erottautumaan moraalista, uskonnosta ja sosiaalisista käytännöistä. Lain ei tulisi ohjata perheen käyttäytymistä ilman erityisiä perusteita eikä puuttua ihmisen valinnanvapauteen. (Faurie & Kalliomaa-Puha 2010, 51–52; myös Komiteamietintö 1992, 79). Valtio ei ole pyrkinyt kirkon tavoin vaikuttamaan perheen yksityiselämään, mutta perhettä koskevat laeilla, asetuksilla ja muilla päätöksillä voidaan vaikuttaa ja ottaa kantaa perhe-elämään monin eri tavoin (Jallinoja 1985, 24–26). Suomen lisäksi myös muiden pohjoismaiden perhepolitiikan malli on perustunut perheen laaja-alaiselle tukemiselle. Pohjoismaisen perhepolitiikan tunnusmerkkejä ovat olleet universaalit etuudet, kuten lapsilisä ja pitkät perhevapaat (Takala 2005, 14).

Tämänhetkinen lainsäädäntömme on ollut ongelmallinen siksi, että ydinperheen malliin pohjautuminen perhe-elämän monimuotoistumisen myötä ei pysty huomioimaan neutraalisuuden periaatetta. Vaikka lainsäädännössä ei usein suoraan määritellä perhettä, niin niissä kuitenkin otetaan kantaa sen suhteen, mitkä ihmissuhteet ovat laissa merkityksellisiä antamalla oikeuksia tai asettamalla velvollisuuksia. Lainsäädäntömme on paikoin hyvin vanhaa, joten sitä on jouduttu täydentämään erilaisilla sääntelyillä vastaamaan nykyperheen muuttuneita tarpeita.

Siltikään lainsäädäntömme ei taivu eikä toimi riittävästi vastaamaan perheiden monimuotoisuutta, kuten uusperheitä, avoliittoja tai samaa sukupuolta olevien parisuhteita. Erityissäännöksiä on tarvittu etenkin vanhemmistaan erillään eläviä lapsia varten. (Faurie & Kalliomaa-Puha 2010, 52; myös Jaakkola & Sääntti 2000, 2; Komiteamietintö 1992, 6–19) Komiteamietinnössä (1992, 6–7) on pohdittu Jouni Huttusen tavoin perhesuhteiden monimuotoisuutta. Heidän mukaan perhesuhteet voivat olla biologisia, oikeudellisia tai sosiaalisia. Mietinnön mukaan uudemmassa lainsäädännössä on otettu huomioon sosiaaliset, ja etenkin biologiset suhteet oikeudellisten suhteiden rinnalla.

Lainsäädännön vanhanaikaisuus ja eriaikaisuus näkyy erityisen hyvin käytännössä sosiaalilainsäädännön alueella, jossa arvioidaan, voidaanko jotain etuutta saada vai ei. Etuuksien hakija voi huomata olevansa tilanteessa, jossa hänen perheenjäseniä huomioidaan eri etuuksia haettaessa eri tavoin. Joissain laeissa esimerkiksi uusi puoliso voidaan ottaa huomioon etuuksien määrää laskettaessa ja toisissa taas ei. Joissain tapauksissa perheenjäseneksi voidaan määritellä sellaisia henkilöitä, jotka eivät edes ole lakisääteisesti elatusvelvollisia. Tällaiset ristiriitaiset ja eriarvoiset määritelmät voivat haastaa hakijan oikeustajua ja vaarantavat yhdenvertaisen kohtelun. Epäjohdonmukaiset lait eivät aiheuta sekaannusta pelkästään yksittäisissä ihmisissä vaan myös viranomaisissa. (Faurie & Kalliomaa-Puha 2010, 33)

Yhdenvertaisen kohtelun mukaan erilaisia perhemalleja ei saisi laittaa eriarvoiseen asemaan silloin, kun on kyse perheiden hakemista etuuksista tai julkinen valta asettaa perheille velvoitteita (Komiteamietintö 1992, 82). Faurien ja Kalliomaa-Puhan (2010, 52) mukaan vaikuttaa kuitenkin siltä, että sosiaalilainsäädännössä ei ole lähdetty määrittämään perhettä toisin, jotta julkisen sektorin menot eivät kasvaisi liian suuriksi.

2.4.1 Lapsen huolto ja tapaamisoikeus

Eron jälkeen vanhempien tulee päättää toimivatko he yhdessä lapsen huoltajina, missä lapsi jatkossa asuu ja kuinka usein vanhemmat lastaan näkevät.

Lapsenhuoltolain yksi tärkeimmistä tehtävistä on ollut turvata lapselle oikeus molempiin vanhempiin ja että vanhemmat yhdessä vastaavat lapsen huollosta eron jälkeenkin (Panttila 2005, 8-9). Vanhemmat voivat keskenään sopia lapsen

asumisesta ja muista järjestelyistä monella eri tapaa, mutta vaihtoehtoja pohdittaessa lähtökohtana on aina pidettävä lapsen etua (Valjakka 2002, 83).

Ensimmäiseksi vanhempien tulee sopia siitä, missä lapsen asuinpaikka on eron jälkeen, joka määritetään Suomessa asumissopimuksella. Lapsen asuminen voidaan järjestää eron jälkeen siten, että hän asuu jommankumman vanhemman luona, vuoroin kummankin luona, muun henkilön luona tai siten, että vanhemmat asuvat vuorotellen lapsen luona (Taskinen 2003, 28). Asumisen lisäksi tulee sopia lapsen oikeudesta tavata toista vanhempaa sekä sen laajuudesta, joka määritetään tapaamisoikeussopimuksella. (Sarasoja ym. 2015, 35). Yhteishuoltajuus on Suomessa vallitsevin käytäntö vanhempien asuessa erillään huolimatta siitä, asuvatko vanhemmat yhdessä vai eivät. Huoltomuodolla ei siis ole mitään tekemistä sen kanssa, kumman luona lapsi asuu ja kuinka paljon hän tapaa muualla asuvaa vanhempaa. (Gottberg 2010, 172; myös Panttila 2005, 9) Lapsen vuorovanhemmuudessa yhteishuoltajuus on kuitenkin lähes itsestäänselvyys (Panttila 2005, 9). Yleensä vanhemmat tekevät lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta sopimuksen, jotka ratkaistaan suurimmaksi osaksi kuntien sosiaalitoimissa. Mikäli vanhemmat eivät pääse yhteisymmärrykseen lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta, niin asia siirtyy tuomioistuimen ratkaistavaksi. (Antikainen 2007, 35; myös Panttila 2005, 8)

Huoltomuodosta riippumatta lapsi voi olla virallisesti kirjoilla vain yhdessä osoitteessa siitäkin huolimatta, että lapsi asuu yhtäläisesti kummankin vanhemman luona (Taskinen 2003, 29; myös Nystén 2015, 130). Vanhempi, jonka luona lapsi on kirjoilla, luokitellaan lähivanhemmaksi ja toinen tapaajavanhemmaksi tai etävanhemmaksi, vaikka lapsi asuisi yhtäläisesti kummankin vanhemman kanssa (Nysten 2015, 128; myös Sarasoja & Rantala 2015, 35). Lapsen kirjoilla oleminen toisen vanhemman luona ei kuitenkaan aina anna totuudenmukaista kuvaa siitä, kuinka paljon lapsi todellisuudessa kyseisessä osoitteessa asuu. Käytännössä lapsen kirjoilla oleminen voi tarkoittaa pääasiallista asumista, osittaista asumista tai tasapuolista vuoroasumista kummankin vanhemman luona. (Sarasoja & Rantala 2015, 44) Mikäli vanhemmat haluavat lapsen asuvan tasapuolisesti kummankin luona, niin tällä hetkellä se onnistuu oikeudellisesti ainoastaan niin, että etävanhemmalle tulee määrittää niin laaja tapaamisoikeus, että lapsi käytännössä

asuu yhtäläisesti kummankin vanhemman luona. Tätä kutsutaan laajennetuksi tapaamisoikeussopimukseksi. (Gottberg 2010, 175; myös Sarasoja & Rantala 2015, 36)

Kuten jo aikaisemmin totesin, niin lapsenhuoltolain periaatteena on ollut uskoa lapsen huolto molemmille vanhemmille, asuivat he yhdessä tai eivät. Vanhemmat päättävät lapsen asumisen lisäksi myös kansalaisuudesta, uskonnosta, koulunkäynnistä, nimestä, terveydenhuollosta ja ylipäänsä kasvatuksesta. (Antikainen 2007, 29) Vanhemmille ei voida kuitenkaan taata erotilanteessa yhtäläistä asemaa ja oikeutta vanhemmuuteen, vaikka vastuu jakautuisi tasaisesti vanhempien kesken. Se että vanhemmat eivät voi saada yhtäläisiä oikeuksia sopimuksia tehdessä saattaa aiheuttaa konflikteja vanhempien välille, vaikka vanhemmat olisivatkin yhtä mieltä vastuunjaosta. Haastavaksi tilanne voi muuttua etenkin siinä vaiheessa, jos vanhempien välinen tilanne riitautuu tai muuttuu sopimusten laadinnan jälkeen. (Sarasoja & Rantala 2015, 35-36)

Maija Auvinen (2006, 232-233) kirjoittaa, että vanhempien riitatilanteissa yhtenä lapsen asumismuodon ratkaisukriteereistä on pidetty *status quo* -periaatetta. Näkemyksen mukaan lapsen vakiintuneita olosuhteita säilyttämällä saavutetaan parhaiten lapsen etu, kun taas lapsen olosuhteiden turhaan muuttaminen on katsottu haitalliseksi. Auvinen viittaa kirjoituksessaan myös Kirsti Kurki-Suonion kirjoitukseen, jossa hän on esitellyt periaatteen englantilaista ja ruotsalaista näkemystä. Kurki-Suonion mukaan periaatteella tarkoitetaan lähinnä asuinpaikkaan ja ympäristöön liittyvää fyysistä status quota, mutta myös henkilösuhteisiin liittyviä vakiintuneita olosuhteita. Ympäristöä koskeva status quo syntyy sen mukaan, mihin lapsi jää vanhemman kanssa asumaan eron jälkeen. Henkilösuhteisiin perustuva status quo tarkoittaa lapsen tarvetta ylläpitää suhdetta siihen vanhempaan, joka on aiemmin hänestä ensisijaisesti huolehtinut. Henkilösuhteisiin perustuvaa status quota pidetään sukupuolineutraalina, vaikka käytännössä se on usein suosinut äitejä suomalaisessa oikeuskäytännössä. Kyseistä periaatetta onkin pidetty ongelmallisena ja se on saanut kritisointia osakseen. Lapsen edun määrittäminen on osoittautunut vaikeaksi. Etenkin lapsen olosuhteiden muuttumattomuudesta kiinni pitäminen saattaa olla este lapsen edun objektiiviselle arvioinnille. Riitaisissa oikeudenkäynneissä lapsen olosuhteiden vakiintuneisuudesta kiinni pitäminen jättää

etävanhemman haavoittuvaan asemaan ja saattaa olla lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain sekä perus- ja ihmisoikeuslakien vastaista. (Valjakka 2002, 54)

Lasten vuoroasumisesta on keskusteltu Suomessa enenevässä määrin 2000-luvun alusta saakka. Jatkossa tilanne on helpottumassa siten, että suomalainen yhteiskunta tunnustaa vuoroasumisen myös laissa. Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) säädetyn lain 7 §:ä on muutettu 8.2.2019 (190/2019) siten, että sen mukaan vanhemmat voivat sopia, että lapsi asuu vuorotellen kummankin vanhempansa luona (vuoroasuminen). Lastenhuoltolain 7 b §:n mukaan vuoroasumista koskevaan sopimukseen on kirjattava, kumpi koti ilmoitetaan lapsen viralliseksi asuinpaikaksi. Muutokset tulevat voimaan 1.12.2019. Käytännössä lainmuutos tarkoittaa sitä, että vaikka vuoroasuminen jatkossa laissa tunnustetaan, niin silti toinen vanhemmista on jatkossa lähivanhempi ja toinen jää etävanhemmaksi.

2.4.2 Lapsen elatus

Lapsen elatuksesta annetun lain (704/1975) 1 §:n mukaan ”lapsella on oikeus riittävään elatukseen. Se käsittää lapsen kehitystason mukaisten aineellisten ja henkisten tarpeiden tyydyttämisen, lapsen tarvitseman hoidon ja koulutuksen sekä tästä aiheutuvat kustannukset.” Elatuslain 2 §:n mukaan vanhemmat vastaavat yhdessä lapsen elatuksesta oman elatuskykynsä mukaan. Elatuskykyä arvioitaessa otetaan huomioon muun muassa vanhempien ikä, kyky tehdä ansiotyötä sekä heidän mahdollinen muu elatusvastuu. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että vanhempien ei oleteta vastaavan lapsen elatuksesta yhtäläisesti, vaan omien mahdollisuuksien mukaan (Gottberg 2010, 200). Lapsen elatusvelvollisuus jatkuu elatuslain (704/1975) 3 §:n mukaan siihen saakka, kunnes lapsi täyttää kahdeksantoista vuotta. Tämän jälkeen vanhemmat vastaavat lapsen opiskelusta aiheutuvista kustannuksista, mikäli se katsotaan kohtuulliseksi.

Elatuslain (704/1975) 4 §:n mukaan elatusapua voidaan vahvistaa suoritettavaksi, mikäli lapsi ei asu vanhempansa luona. Elatuslakia (192/2019) on juuri muutettu ja 1. joulukuuta 2019 voimaan tulevan lain mukaan vanhempi voidaan velvoittaa suorittamaan lapselle elatusapua, jos lapsi asuu vuorotellen hänen ja toisen

vanhempansa tai muun huoltajansa luona. Elatuslain 5 §:n mukaan alaikäisen lapsen edustajalla on ollut oikeus edustaa lasta silloin, kun asia koskee lapsen oikeutta saada elatusta. Elatuslain (192/2019) muutoksen mukaan ”lapsen huoltaja voi edustaa lasta myös silloin, kun vastapuolena on lapsen toinen huoltaja, jos lapsi asuu jommankumman vanhempansa luona”. Lapsenhuoltolakityöryhmän (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2018, 18) mietinnön mukaan, jos toisella vanhemmalla on huomattavasti paremmat tulot toiseen vanhempaan verrattuna tai toinen vanhempi vastaa lähes kaikista kuluista, niin elatusavun maksaminen voi olla perusteltua. Mietinnössä todetaan myös, että mikäli vanhempien elatuskyky on vastaava, mutta toinen vanhempi huolehtii yksin isommista kuluista, kuten päivähoitomaksusta, niin elatusavun määrääminen kulujen tasaamiseksi voi myös silloin olla perusteltua. Suomessa vahvistettiin vuonna 2017 yhteensä 53 379 elatusapuasopimusta, joista sopimuksen koskivat koko maassa 5,0 prosenttia alle 18-vuotiaista. Sopimuksista jäi voimaan 48 755 ja niistä lähes 40 prosentissa summa jätettiin vahvistamatta. (THL 2018, 1)

Elatusavun määrän laskemiseen ei ole olemassa yhtä oikeaa vastausta.

Oikeusministeriö on julkaissut vuonna 2007 ohjeen lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi. Ohje on tehty etenkin sosiaalitoimen avuksi ja sen tarkoituksena on ollut yhtenäistää ja selkeyttää elatusavun laskemista. Vanhemmat ovat voineet myös käyttää ohjeistusta, jos he ovat sopineet elatusavun määrästä keskenään. Ohjetta voivat käyttää sosiaalitoimen ja vanhempien lisäksi myös tuomioistuimet, mutta he eivät ole siihen sidottuja. Korkein oikeus on kuitenkin ottanut sen kannan, että ohjeistuksen käyttäminen tuomioistuimissa puoltaa yhdenvertaisuuden periaatetta. (Sarasoja & Rantala 2015, 16) Oikeusministeriön (2007, 7-38) ohjeen mukaan elatusavun määrää arvioitaessa tulee ottaa huomioon etenkin lapsen ikä. Erityisinä menoina lähivanhemmalle huomioidaan menona asumiskustannukset. Katsotaan, että lähivanhemmalla tulee olla sellainen asunto, jossa on riittävän isot tilat myös lapselle. Muut erityiset menot huomioidaan yksilöllisesti. Vähennyksenä huomioidaan muun muassa lapsilisä sekä lapsen mahdolliset tulot ja huomattava varallisuus. Etävanhemmalle huomioidaan luonapitovähennys sen mukaan, kuinka paljon lapsi viettää aikaa hänen luona. Vähennykseen vaikuttaa välittömät elinkustannukset, kuten ravinto ja vähemmässä määrin hygienia ja virkistys- ja harrastustoiminta. Vastuu muun muassa vaatteista, terveydenhuoltomenoista ja

harrastusvälineistä kuuluu lähivanhemmalle, joten niitä ei huomioida luonapitovähennyksessä. Vaikka asumiskustannukset huomioidaan ainoastaan lähivanhemmalle, niin ohjeistuksessa kuitenkin sanotaan, että asumiskustannusten kohtuullisuutta harkittaessa tulee ottaa huomioon myös lapsen tapaamisoikeus etenkin silloin, jos hän näkee etävanhempaa usein. Oikeusministeriön (2018, 18–19) työryhmän mukaan elatuslakia tulee uudistaa ja samalla päivittää elatusapuohje vuoroasumistilanteisiin soveltuvaksi.

Vuorovanhempien osalta luonapitovähennys ei vastaa kuluja, sillä molempien vanhempien tehtävänä on vastata lapsen kuluista tasapuolisesti (Sarasoja & Rantala 2015, 16). Korkeimman oikeuden (KKO:2010:38) mukaan ohje on laadittu siten, että se olisi mahdollisimman helppo laskutavaltaan ja sopii siten tavanomaisimpiin tapauksiin. Poikkeuksellisissa tapauksissa ohjeen käyttö voi johtaa tapauksiin, jotka eivät ole elatuslain mukaisia. Korkeimman oikeuden mukaan asumiskustannusten huomioiminen ainoastaan lähivanhemmalle voidaan pitää vuoroasumistapauksissa etävanhemman kannalta yksipuolisena, sillä myös hänen tulee järjestää lapselle tarpeellinen asuintila. Mikäli etävanhemmalla ei ole taloudellista mahdollisuutta osallistua lapsen elatukseen, mahdollisuus on vähäinen tai sitä laiminlyödään, niin lähivanhemmalla on oikeus hakea elatustukea Kelalta (Gottberg 2010, 235).

Keskustelua on jo pitkään herättänyt se, voidaanko vuoroasumisen mallissa velvoittaa etävanhempi maksamaan elatusapua lähivanhemmalle etenkin, jos molemmat vastaavat yhtäläisesti lapsen arkisista tarpeista ja huolenpidosta (Hakovirta & Rantalaiho 2009, 46; myös Salminen 2003, 187). Ruotsissa kummankaan vanhemman ei tarvitse Ruotsin vakuutuskassan (Försäkringskassan) linjauksen maksaa elatusapua (underhållsbidrag), mikäli lapsi asuu puolet ajasta kummallakin vanhemmalla. Joissain tapauksissa elatusavun maksaminen on kuitenkin kohtuullista, kuten jos toisella vanhemmalla on huomattavasti korkeammat tulot toiseen nähden. (Försäkringskassan 2019b; myös Pohjoismainen yhteistyö 2019) Ruotsissa, ja myös Norjassa, pienituloisten vanhempien on myös mahdollista hakea elatusapua, jota voidaan maksaa tietyissä tilanteissa kummallekin vanhemmalle. Ruotsissa ja Norjassa voidaan tietyissä tilanteissa maksaa elatusapua kummallekin vanhemmalle. Kummassakin maassa perhepoliittisten etuuksien jakaminen on haluttu mahdollistaa siksi, ettei etuusjärjestelmä ohjaisi vanhempia

tekemään ratkaisua, jossa lapsi asuu pääasiassa toisen vanhemman luona ja siten suhde toiseen vanhempaan voisi vaarantua. Järjestelmän ajatuksena on ollut tukea vähävaraisia vanhempia ja antaa myös heille mahdollisuus toimia vuorovanhempina. Suomessa elatustukea ei voida maksaa kuin lähivanhemmalle. (Hakovirta & Rantalaiho 2008, 46; myös Hiilamo 2009, 74; Pohjoismainen yhteistyö 2019) Lähivanhemman suostuessa alatusapu voidaan vahvistaa maksettavaksi suoraan riittävän vanhalle lapselle (Gottberg 2010, 205; myös Taskinen 2001, 35).

2.4.3 Sosiaaliset etuudet ja niiden jakautuminen

Lapsen vuoroasumisella on merkitystä sen suhteen, kuinka se otetaan huomioon sosiaalietuuksien määräytymisperusteissa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2018, 20). Suomessa yhden huoltajan kotitaloudet ovat muita perheitä riippuvaisempia saaduista etuuksista. Näiden kotitalouksien tuloista etuuksista muodostuu noin neljännes, kun kahden huoltajan talouksissa osuus on hieman yli 10 prosenttia. (Okkonen 2014) Kela tukee lapsiperheitä rahallisesti useiden eri tukien avulla, joita lapsen huoltajat voivat hakea. Kelan tukien ja päätösten perusteet määräytyvät lainsäädännöstä. Lapsiperheiden tukia ovat äitiysavustus, vanhempainpäivärahat, lapsilisä, lapsenhoidon tuet, sairaan ja vammaisen tuet sekä elatustuki. Muita perheisiin liittyviä tukia ovat muun muassa asumisen tuet, sairastamiseen liittyvät korvaukset, opiskelijan saamat tuet, asevelvollisen saamat tuet sekä työttömyysturva. (Kela 2019c, 1–2) Eron jälkeen vanhempiin vaikuttaa etenkin asumistuki ja lapsilisä.

Asumistukijärjestelmän tarkoitus on tukea vähävaraisia ruokakuntia pienentämällä asumiskuluja ja turvaamalla kohtuullinen taso asumisessa. Asumistukea voidaan myöntää ruokakunnalle, johon lasketaan samassa taloudessa asuvat henkilöt. Ruokakunnan määrittely ei ole aina täysin selvää, mutta ruokakuntaan lasketaan aina samassa asunnossa asuva puoliso sekä keskenään etenevässä tai takenevässä suhteessa olevat sukulaiset, kuten lapset ja vanhemmat. Lapsen katsotaan asuvan siinä asunnossa, jossa hän on kirjoilla. (Hiilamo 2009, 72; myös Kela 2019e, 2–3) Suomessa etävanhemmuutta ei oteta huomioon asumistuessa, sillä lapsi voidaan ottaa huomioon vain toisen vanhemman ruokakunnassa. Tämä voi vaikuttaa etävanhemman mahdollisuuksiin pitää lasta luonaan. (Gottberg 2010, 175; myös Hiilamo 2009, 72; Taskinen 2003, 29).

Asumistukeen verrattuna oikeus lapsilisän nostamiseen on nostajaksi ilmoitetulla lapsen huoltajalla. Mikäli vanhemmilla on yhteishuoltajuus ja lapsi asuu vuorotellen vanhemmillaan, niin lapsilisä voidaan maksaa kummalle vanhemmalle tahansa huolimatta siitä, missä lapsi on väestötietojen mukaan kirjoilla. Selvitykseksi riittää vanhempien yhteisymmärrys, eikä Kela tarvitse tapaamissopimusta nähtäväksi. Yksinhuoltaja on myös oikeutettu saamaan yksinhuoltajalisää. (Kela 2019b, 2) Tukijärjestelmä ei kuitenkaan tunnista vuoroasumista, sillä lapsilisä on mahdollista maksaa ainoastaan toiselle vanhemmalle. Järjestelmä luottaa siihen, että vanhemmat kykenevät keskenään sopimaan tulonsiirroista, mikä voi johtaa vanhempien konflikteihin. (Sarasoja & Rantala 2015, 30)

Suomessa on mahdollisuus saada lapsikorotusta useisiin eri tukiin. Esimerkiksi eläkettä tai kuntoutustukea saava henkilö saa Suomesta tietyin poikkeuksin lapsikorotusta. Lapsikorotusta myönnetään samassa taloudessa asuvista alle 16 vuotta nuoremmista omista lapsista tai kasvattilapsista. Lapsikorotusta voidaan myöntää myös muualla asuvasta lapsesta, mikäli voidaan todentaa, että vanhempi vastaa lapsen elatuksesta. Vanhemman katsotaan huolehtivan lapsen toimeentulosta, mikäli hänellä on lapsesta kustannuksia elatuslaissa säädetyn elatustuen verran. (Kela 2019a, 2–4) Vanhemmalla on myös oikeus saada työttömyysetuus korotettuna lapsikorotuksella alle 18-vuotiaasta lapsesta (Kela 2019d, 1–2). Myös ansiosidonnaista saava vanhempi voi hakea lapsikorotusta alaikäisestä lapsesta. Verrattuna esimerkiksi asumistukeen sekä lapsilisään, niin lapsikorotus voidaan maksaa kummallekin vanhemmalle.

Edellä olevista esimerkeistä päätellen tukien sääntöviidakko on usein ristiriitainen. Jaetun vanhemmuuden vahvistaminen ja tavoiteltavuus korostuu suomalaisessa perhepoliittisessa keskustelussa. Tosiasiallisesti jaettu vanhemmuus toteutuu etujen osalta ainoastaan osalle vanhemmista eli niille, jotka asuvat yhdessä. Vanhempien erotessa etuuksista hyötyy ainoastaan lähivanhempi, jonka luona lapsi on kirjoilla. Näin ollen etuuksien jakaminen vanhempien kesken jää ainoastaan vanhempien keskinäisen sopimisen varaan. (Hakovirta & Rantalaiho 2009, 36)

Sosiaalilainsäädännössä liittotyypillä ei ole merkitystä etuuksien ja maksujen määräytymisessä. Tämän ovat huomanneet myös ne vuorovanhemmat, jotka ovat perustaneet eron jälkeen uuden perheen ja heistä on tullut uusperheitä. Nykyisessä

sosiaalilainsäädännössä vanhempipuoli lasketaan elättäjäksi siitäkin huolimatta, että hänellä ei ole siviilioikeudellista elatusvelvollisuutta lapseen. (Gottberg 2010, 244) Etuuksien ja palvelumaksujen määrää arvioitaessa otetaan huomioon kotitalouden sen hetkisen tilanteen ja tarpeen mukaan. Näin ollen uusperheen molempien vanhempien tulot ja menot otetaan huomioon etuuksia ja maksuja laskettaessa. (Jaakkola 2000, 64) Esimerkiksi päivähoitomaksua määriteltessä otetaan huomioon lähivanhemman sekä hänen puolison tulot. Päivähoitomaksuista on käyty keskustelua jo 1980-luvun lopulta lähtien, kun havaittiin kuntien noudattavan eri käytäntöjä sen suhteen, kenen tulot voidaan ottaa huomioon. Maksujen suorittamiseen puoliso ei ole kuitenkaan velvoitettu. Sosiaalilainsäädäntö tekee näin oletuksen, että uusi puoliso elättää puolisonsa lapsen huolimatta siitä, että hän ei ole elatusvelvollinen. (Gottberg 2010, 244–247; myös Faurie & Kalliomaa-Puha 2010, 40; Jaakkola 2000, 64) Uusi puoliso usein vaikuttaa perheen etuuksiin ja maksuihin negatiivisesti etenkin, jos uusi puoliso on hyvätuloinen. Huomioon ei oteta sitä, onko perheessä yhteis- vai erillistalous. (Gottberg 2010, 247; myös Faurie & Kalliomaa-Puha 2010, 40). Asumismuodot ja perhemuodot ovat monipuolistuneet, mutta tukimuodot eivät kohtaa avuntarvetta (Sarasoja & Rantala 2015, 44). Gottbergin (2010, 249) mukaan viranomaisten tulisi kunnioittaa perheen valitsemaa talousmallia, mutta näin ei pääsääntöisesti tapahdu. Neutraalisuusperiaate voidaan tässä tapauksessa asettaa kyseenalaiseksi pariskuntien valinnanvapauden osalta.

Ruotsissa asumistuen ja lapsilisän maksaa Ruotsin vakuutuskassa (Försäkringskassan). Suomeen verrattuna Ruotsissa vuorovanhempana toimivan etävanhemman on mahdollista hakea asumistukea (bostadsbidrag) niin, että lapsi huomioidaan asumistuen määrää laskettaessa (Försäkringskassan 2019a; myös Hiilamo 2006, 100; Hiilamo 2009, 72). Myös lapsilisän suhteen Ruotsissa vuorovanhemmuus huomioidaan etuuden mahdollisessa maksussa. Jos molemmat vanhemmat ovat lapsen huoltajia, lapsilisä jaetaan automaattisesti vanhempien kesken, elleivät vanhemmat itse valitse muunlaista ratkaisua. Jos vanhemmat eivät asu yhdessä, mutta lapsi asuu puolet ajasta kummankin vanhemman luona, vanhemmat voivat jakaa lapsilisän keskenään, mikäli he pääsevät asiasta sopimukseen. (Försäkringskassan 2019b; myös Pohjoismainen yhteistyö 2019)

Sosiaali- ja terveysministeriön (2018, 20–30) työryhmän mukaan joissain tapauksissa etävanhempi on joutunut turvautumaan toimeentulotukeen etuusjärjestelmän joustamattomuuden takia. Ei ole kuitenkaan tarkoituksenmukaista, että ensisijaisen etuusjärjestelmän puutteiden takia joudutaan turvautumaan viimesijaiseen ja harkinnanvaraiseen toimeentulotukeen. Työryhmän mukaan on perusteltua, että lapsi voitaisiin huomioida kahden ruokakunnan jäsenenä ja ehdottavat, että asumistukea, lapsilisää, kotihoidon ja yksityisen hoidon tukea, vammaisetuutta sekä elatustukea voitaisiin myöntää molemmalle vuorovanhemmalle.

3 Tutkimuksen toteuttaminen ja aineiston analyysi

Pro gradu -tutkielmani aihe muotoutui jo ennen vuoden 2014 maisteriseminaaria. Halusin tutkia vuorovanhemmuutta ja omista kokemuksista johtuen etenkin sitä, kuinka sosiaalietyudet jakautuvat vuorovanhempien välillä. Elän itse uusperheessä ja kodissamme asuu yhteisten lastemme lisäksi myös mieheni tytär hänen edellisestä suhteesta. Bonustyttäreni asuu luonamme puolet ajastaan kahden viikon sykleissä. Edellä mainituista syistä johtuen perheemme on kokenut etuuksien jakautumisen epätasa-arvoisuuden, joka johti kiinnostuneisuuteen tutkia vuoroasumista.

Lapsen vuoroasumiseen ja vuorovanhemmuuden tutkimuskenttään perehdyttyäni havaitsin, että vuoroasumista on tutkittu Suomessa erittäin vähän. Sosiaalisten etuuksien jakautumisesta on kirjoitettu jonkin verran, mutta käytännön tutkimusta aiheesta ei ole tehty lainkaan, vaikka asia koskettaa Suomessa jo hyvin useaa perhettä.

Lähdin tekemään tutkielmaa siltä oletukselta, että sosiaalietyudet eivät jakaudu tasaisesti vuorovanhempien välillä. Oletukseni oli, että lapsilisää saava vanhempi ei suurimmassa osassa tapauksista jaa lapsilisää toisen vanhemman kesken. Toinen lähtöoletukseni oli, että lähivanhemmuutta ei vaihdeta vanhemmalta toiselle taloudellisen tilanteen tai tarpeen mukaan, vaikka molemmilla vanhemmilla olisi tarve jollekin sosiaalietyudelle, kuten asumistuuelle.

Tutkielmaani on johdattanut seuraavat tutkimuskysymykset: *jakautuuko perhepoliittiset etuudet vuorovanhempien välillä sekä mitkä asiat vaikuttavat etuuksien tasavertaiseen jakautumiseen.*

Tutkielman teoreettisena viitekehyksenä toimii suomalainen perhepolitiikka sisältäen perheen ja vuorovanhemmuuden käsitteet. Tutkimuskohteena ovat vuorovanhemmat ja heidän kokemukset. Tutkimusotteeni on laadullinen eli kvalitatiivinen. Tutkimusmenetelminä ovat yksilöteemahaastattelut ja sisällönanalyysi.

3.1 Haastattelu aineistohankintamenetelmänä

Tutkielmassani halusin saada vuorovanhempien oman äänen kuuluviin. Katsoin, että laadullinen tutkimus tarjoaa parhaat mahdollisuudet kuulla haastateltavaa vapaammin, kuin mitä esimerkiksi kyselylomake voisi mahdollistaa. Tiina Hokkanen (2005, 9) kiteyttää asian hyvin eli ”arjesta nousevien kokemusten huomioinnottaminen on välttämätöntä tieteellisen tietämyksen ja näkemyksen laajentamiseksi”.

Aineistohankintamenetelmäksi valitsin yksilöhaastattelun. Kyseessä on ensinnäkin henkilökohtainen ja arka aihealue, joten on tärkeää, että haastateltava voi ilmaista itseään mahdollisimman vapaasti. Toisena syynä aineistohankintamenetelmän valinnalle oli se, että aihetta on tutkittu vähän ja siten etukäteen on vaikea tietää, mitä haastateltava aikoo kertoa. Kolmanneksi halusin antaa haastateltaville vapaan äänen kertoa heidän omista kokemuksista ja saada kuvaavia esimerkkejä. Neljänneksi haastattelu antaa paremman mahdollisuuden vaihtaa kysymysjärjestystä sen mukaan, miten haastattelu etenee ja mitä haastateltava kertoo. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 35) Haastattelijalla on myös mahdollista tarkentaa tai toistaa kysymystä ja pyytää tarkempaa selvennystä haluttuun asiaan (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73).

Haastattelu on monin tavoin helppo ja turvallinen aineistohankintamenetelmä haastattelijalle. Haastattelu tarjoaa mahdollisuuden olla suorassa verbaalisessa kontaktissa haastateltavaan. Haastattelun avulla haastateltavalle on mahdollista tehdä tarvittaessa lisäkysymyksiä halutusta aiheesta ja löytää tarvittavia motiiveja vastauksille. Haastattelu on myös haastateltavalle hyvä valinta, sillä haastattelu menetelmänä on yleisesti ottaen haastateltavalle tuttu menetelmä ja siten hän tietää jo etukäteen mitä on odotettavissa. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 11)

Haastattelu aineistohankintamenetelmänä tuo myös haasteita. Ensinnäkin haastattelijalta vaaditaan ammattitaitoa ja joustavuutta, jotta hän kykenee kuuntelemaan herkästi haastateltavaa, ja että haastattelijasta pystyy kysymään haastateltavan vastauksista riippuen kysymyksiä, joita ei ole haastattelurunkoon asettanut. Ilman herkkää korvaa haastattelijasta voi menettää hyviä mahdollisuuksia saada lisää syventävää tietoa haastattelun aiheesta. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 35)

Haastattelumuotona käytin puolistrukturoitua teemahaastattelua. Teemahaastattelu (*focused interview*) kohdennetaan tiettyihin vahvistettuihin teemoihin ja asioihin, jotka käydään läpi kaikkien haastateltavien kanssa, mutta kysymysten muoto ja järjestys saattavat vaihdella. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 47; myös Ruusuvoori & Tiittula 2005, 11) Haastatteluissa tärkeintä on edetä kaikille samojen teemojen varassa, minkä takia teemahaastattelu katsotaan puolistrukturoiduksi haastatteluksi. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 47-48)

Haastattelut on tehty yksilöhaastatteluina puhelimitse. Puhelinhaastattelun valitsin haastattelumuodoksi siksi, että se oli ajallisesti ja taloudellisesti ainut vaihtoehto. Haastateltavat asuivat ympäri Suomea, joten aineiston kerääminen olisi vienyt liikaa aikaa ja omaa rahaa. Puhelinhaastattelun negatiivisiin puoliin kuuluu se, että haastattelun aikana ei ole mahdollista seurata haastateltavan ilmeitä ja siten tietyt vihjeet voivat jäädä näkemättä (Hirsjärvi & Hurme 2001, 64). Haastateltavilla oli etukäteen tiedossa mistä teemoista haastattelussa keskustellaan, joten arvioin pystyväni saamaan tarvittavat tiedot myös puhelimitse.

3.2 Aineisto

Halusin saada tutkimukseeni haastateltavaksi sekä äitiä että isiä, lähi- ja etävanhempia. Aineisto on hankittu lähettämällä tutkimuskutsu (liite 1) kolmelle järjestölle: Suomen Uusperheiden Liitto ry, Isät lasten asialla ry sekä Pienperheyhdistys ry. Ensimmäiseksi järjestöksi valitsin Suomen Uusperheiden Liitto ry:n, sillä oletin heidän kautta löytyvän sopivia haastateltavia. Toiseksi valitsin Isät lasten asialla ry:n, sillä halusin varmistaa saavani myös miehiä haastateltavaksi, koska tiesin miesten vastaavan kyselyihin naisia heikommin. Lisäksi halusin vielä lähettää haastattelupyynnön Pienperheyhdistys ry:lle varmistaakseni, että saan tarpeeksi kattavan haastatteluaineiston.

Sähköpostivastauksia sain kahdeltakymmeneltä henkilöltä, kuudelta naiselta ja neljältätoista mieheltä. Kaksi vastanneista eivät olleet vuorovanhempia, joten heidät karsin tässä vaiheessa pois haastateltavistani. Kaksi vastanneista naisista elivät parisuhteissa, joissa heidän puolisoit olivat vuorovanhempia. Lähetin naisille sähköpostia jossa tiedustelin, onko mahdollista haastatella heidän puolisoita puhelimitse, jotta saisin myös heidän äänen kuuluviin. Kumpikin puolisoista suostui

haastateltaviksi. Tämän lisäksi lähetin kahdeksalle henkilölle (yhdelta naiselle ja seitsemälle miehelle) sähköpostilla tarkentavia kysymyksiä, joihin sain neljältä henkilöltä (yhdelta naiselta ja kolmelta mieheltä) vastauksen. Puhelinhaastateltavaksi pyysin kaikkia neljää, mutta yksi miehistä ei vastannut lähettämääni haastattelupyyntöön. Edelle mainittujen lisäksi lähetin kirjoitusten perusteella puhelinhaastattelupyynnön sähköpostilla kahdeksalle henkilölle, kolmelle naiselle ja viidelle miehelle. Kaksi naista ja viisi miestä vastasivat viestiini ja suostuivat puhelinhaastateltaviksi. Loppujen lopuksi sain puhelinhaastateltavaksi yhteensä kaksitoista (12) henkilöä, kolme (3) naista ja yhdeksän (9) miestä. Aineiston analyysissä on huomioitu myös haastateltavilta saapuneet sähköpostit.

Haastattelut on suoritettu marraskuussa vuonna 2014. Puhelinhaastattelut nauhoitin varmuuden vuoksi kahteen kertaan sekä puhelimeen nauhoittavan puhelinsovelluksen avulla, että nauhurilla. Puhelut on pidetty kaiuttimella, jotta puhe on saatu kuulumaan nauhuriin. Ennen haastattelua varmistin, että nauhuri on ladattu ja puhelimesta on akkua. Tallennusmuodoista on kerrottu haastateltaville heti puhelun alussa ennen nauhoituksen käynnistymistä. Puheluiden nauhoittaminen mahdollistaa sen, että haastateltava pystyy keskittymään itse paremmin haastatteluun ja mahdollistaa aineiston analysoinnin ((Hirsjärvi & Hurme 2001, 184; myös Ruusuvuori & Tiittula 2005, 14-15).

Haastattelun teemarungon (liite 2) tein perustuen aikaisempaan tutkimukseen ja omiin tutkimuskysymyksiini. Teemarungossani oli kolme teemaa: taustatiedot, sosiaaliset etuudet sekä omat kokemukset. Aloitin kaikkien haastateltavien kohdalla kysyen taustatietoina haastateltavan sukupuolen, iän sekä lapsen tai lasten iät. Tiedustelin myös sitä, ovatko he lähi- vai etävanhempia ja milloin vuorovanhemmuus on alkanut, miten se on toteutettu ja onko tapaamisoikeudet vahvistettu. Taustatietojen kysymisen jälkeen siirryin teemaan kaksi eli sosiaalietuksien jakautumiseen. Kaikilta haastateltavilta kysyin lapsilisän jakautumisesta, sillä lapsilisää on universaali etuus. Asiakkaiden taustatiedoista riippuen tiedustelin saavatko he muita mahdollisia Kelan sosiaalisia etuuksia tai toimeentulotukea. Tiedustelin myös elatusavusta ja siitä, että maksetaanko sitä. Kysyin haastateltavilta myös siitä, että vaikuttaako heidän perheen talouteen sellaiset kulut, kuten päivähoito- ja iltapäiväkerhomaksut, koulukuljetukset tai

harrastusmaksut. Kolmas teema liittyi haastateltavien omiin kokemuksiin ja keskustelu sujui pääosin sen mukaan, mitä haastateltavalla oli kerrottavaa. Teemaan kuului kaksi kysymystä, jotka tiedustelin kaikilta. Ensimmäiseksi tiedustelin heidän omaa käsitystä tuen jakautumisten tasapuolisuudesta. Toiseksi tiedustelin minkälaisia parannusehdotuksia heillä olisi esittää tilanteen parantamiseksi.

Haastattelut kestivät vajaasta 10 minuutista reiluun 40 minuuttiin. Yhteensä haastatteluihin kului vajaa neljä tuntia. Kirjoitetussa muodossa eli litteroituna tekstiä kertyi 1,5 rivivälillä 102 sivua. Litteroin haastattelut haastateltavien nimien mukaan aakkosjärjestyksessä, mutta liitin ne tiedostoon haastattelujärjestyksessä, jotta pystyisin seuraamaan mahdollista kehittymistäni haastattelijana. Pyrin litteroidessani mahdollisimman tarkkaan sanasta sanaan kirjaamiseen, mutta pienet hymähdykset tai äännähdykset jätin kirjaamatta. Tavoitteenani oli litteroida haastattelut heti haastattelujen jälkeen, mutta silloisesta elämäntilanteestani johtuen pääsin litteroimaan noin puolet haastatteluista vuoden kuluttua haastatteluista ja toiset puolet keväällä 2018.

Haastattelut sujuivat jälkikäteen arvioiden suhteellisen hyvin. Haastattelun haittapuolina voidaan pitää sitä, että vaaditaan erityistä tarkkuutta osata kuunnella haastateltavaa, jotta pystyy tekemään tarvittavia lisäkysymyksiä (Hirsjärvi & Hurme 2001, 35). Omat haastattelut etenivät puolistrukturoidun haastattelun mukaisesti osittain omia raiteitaan. Onnistuin tarkistamaan, että kaikki tärkeät osa-alueet on tullut käsitellyksi, mikä on puolistrukturoidulle haastattelulle vaikeaa. Ainoastaan muutamalta haastateltavalta jäi kysymättä muutama pieni yksityiskohta, mutta muutoin sain heiltä ne tiedot, joita olin etukäteen halunnut tiedustella. Hirsjärvi ja Hurme (2001, 97) kirjoittavat, että tutkijan pitäisi olla haastattelun aikana mahdollisimman puolueeton eli hänen ei tulisi sortua haastattelun aikana asioiden hämmästelyyn tai omien mielipiteiden esiintuomiseen. Koen, että onnistuin tehtävässä pääosin hyvin, mutta muutaman kerran erehdyin hämmästelemään haastateltavan kertomaa. Samoin muutaman kerran toin esiin omaan mielipidettäni, mitä olisi pitänyt osata välttää.

3.3 Aineiston analyysi

Tutkimuksen empiirinen analyysi koskee vuorovanhempien haastattelujen tarkastelua. Aineiston analyysin tavoitteena on rakentaa ymmärrystä siitä, miten lapsiperheiden sosiaalietuudet jakautuvat vuorovanhempien välillä ja mitkä syyt niihin vaikuttaa.

Tutkielmani tieteenfilosofinen suuntaus on fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus, jonka pohjana on ihmisen omat kokemukset ja niiden pohjalta muovautuva suhde maailmaan, jossa hän elää. Suuntaus ilmenee tutkielmassani siten, että hyödynnän omaa kokemusmaailmaani tulkitessani haastateltavien kokemuksia ja pyrin löytämään niistä jotain yhteistä. Tärkeää on pyrkiä tulkintoja tehdessä refleksiivisyyteen eli siihen, ettei lähde tulkitsemaan haastateltavan kokemuksia omista lähtökohdista käsin. Tavoitteena on pyrkiä mahdollisimman objektiiviseen tulkintaan. (Laine 2018, 25–30)

Kvalitatiivisen aineiston analysoimiseen on monia eri malleja. Aineiston käsittelyssä olen käyttänyt *teoriaohjaavaa analyysiä*, jota myös kutsutaan *abduktiiviseksi päättelyksi*. Teoriaohjaavassa analyysissä aikaisempi tieto ohjaa analyysin tekoa. Analyysistä on myös nähtävissä aikaisemmin saatu tieto. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–97) Tutkielmani teemahaastattelurunko on tehty teoreettisen viitekehyksen perusteella. Tiedossa on ollut ennen haastatteluja se, että sosiaaliset etuudet eivät jakaudu etuuden antajan puolesta vuorovanhemmille tasapuolisesti. Kustannusten osalta vuorovanhemmuutta ei myöskään aina osata ottaa huomioon laskuttajan puolelta. Käytännön tutkimusta asiaan tarvitaan siksi, että tiedossa ei ole kuinka vanhemmat ovat tilanteen ratkaisseet. Tutkielmaani on ohjannut oletus siitä, että vuorovanhemmat eivät kykene jakamaan tasapuolisesti etuuksia keskenään, minkä olen haastattelujen avulla pyrkinyt vahvistamaan.

Aineistoa käsittelemällä sisällönanalyysillä, jota voidaan käyttää kaiken laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmänä. Luin haastattelut ja kirjoitukset useaan otteeseen, jonka jälkeen aloitin analysoinnin. Tutkimushaastattelut olin rajannut jo hyvin etukäteen koskemaan lähes ainoastaan ennalta määrittämiäni tutkimuskysymyksiä, joten aineiston rajaaminen oli suhteellisen helppoa. Päätin käydä aineiston läpi *teemoittelun*, eikä *luokittelun* tai *tyypittelyn*, avulla. Kummassakin on kyse

laadullisen aineiston pilkkomisesta ja järjestelystä. Luokittelun avulla lasketaan, kuinka monta kertaa tietty aihe aineistossa mainitaan ja sen avulla voidaan tehdä taulukoita. Teemoittelu on kiinnostunut tietystä aihepiiristä eikä niinkään lukumääristä. Tyypittelyn avulla aineisto jaetaan tyypeiksi, joista etsitään yhteneväisyyksiä ja määritellään niiden avulla tyyppiesimerkki. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91–93)

Rajasin aineiston haastattelurungon mukaisiin teemoihin. Sosiaalietuuksiin ja kuluihin liittyvät asiat jäsentelin kunkin etuuden tai kustannuksen mukaan. Parannusehdotukset ja omat kokemukset jaoin samalla tavalla omiin teemoihin. Puolistrukturoidun haastattelun negatiivisena puolena voidaan pitää sitä, että haastattelussa voidaan saada paljon materiaalia, joka ei ole oman tutkimusaiheen kannalta tärkeää ja siksi aineiston tarkka rajaaminen on tärkeää. (Eskola & Riihelä 2000, 64; myös Hirsjärvi & Hurme 2001, 36). Koin, että pystyin rajaamaan aiheen sen verran tarkasti, että irrelevanttia materiaalia kertyi suhteessa vähän, mikä helpotti aineiston käsittelyä.

Sisällönanalyysin teoriakehystä voidaan pitää varsin väljänä ja Ulla-Maija Salon (2015, 166) mukaan ”menetelmä tuottaa (vain) luokitteluja ja varsinaiseen analyysiin valinta ei yllä”. Pyrin ottamaan kritiikin huomioon ja tulkitsemaan aineistosta saatua tietoa teoriaan tukeutuen ja verraten. Pyrin ottamaan omat ennakoasenteet ja oletukset huomioon ja tulkita aineistoa mahdollisimman objektiivisesti. Täysin objektiivisesti on aineistoa mahdotonta käsitellä, mutta yritin olla sekoittamatta omia asenteitani tutkimuskohteeseen. (Eskola & Suoranta 2000, 17)

Analyysivaiheen koin alkuun hyvin vaikeaksi, sillä haastatteluista oli kulunut jo aikaa ja siten vei aikaa muistaa, kuka kukin haastateltava oli. Alkuun aineiston teemoittelu tuntui helpolta, kun kokosin haastateltavien mielteitä lapsilisästä tai asumistuesta. Hankalammaksi analyysinteko muuttui siinä vaiheessa, kun yksittäinen haastateltava mainitsi jotain uutta, mistä kukaan muu haastateltava ei kertonut. Oli vaikeaa rajata mihin tällaisen yksittäisen tiedon sijoittaisi ja pohtia, oliko tieto relevanttia juuri minun tutkielmani kannalta. Jälkikäteen aineiston analyysiä tehdessä olisi voinut olla hyvä, että olisin kysynyt haastateltavilta heidän koulutustaustastaan tai ammattiluokituksesta. Olisin voinut tiedustella myös tarkemmin heidän nykyisestä perhetilanteestaan, vanhempien keskinäisistä väleistä ja siitä, miten

vuorovanhemmuteen on päädytty. Kiinnostavaa olisi ollut myös kuulla, rasittiko taloudelliset seikat vuorovanhempien välejä. En kuitenkaan usko, että näillä tiedoilla olisi ollut merkitystä tutkielmani aiheeseen, joihin sain näillä tiedoilla vastauksia. Voi jopa olla, että lisätietoja kysymällä aineiston analyysi olisi ollut huomattavasti hankalampaa, kuin mitä pro gradu -tutkielmalle on tarpeellista.

Aineiston edustettavuuden koin aineiston analyysin kannalta riittäväksi. Osa haastateltavista toisti muiden kanssa samoja teemoja, joten koin että otos vastasi tutkielmani tarkoitusta. Aineiston avulla pystyin vastaamaan tutkimuskysymyksiini ja siten aineisto oli tarpeeksi edustava. (Tuomi & Saraperä 2009, 85)

3.4 Tutkimusetiikka

Olen pyrkinyt toteuttamaan tutkielmani hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla. Noudatan tutkielmassani tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2009, 4–11) yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen eettisiä periaatteita. Ihmistieteisiin luettavaan tutkimukseen kuuluu kolme eettisen periaatteen aluetta, joista esittelen tutkielmani tekoon ja julkaisuun vaikuttaneet asiat. Ensimmäiseksi tulee kunnioittaa tutkittavan itsemääräämisoikeutta, joka tutkielmassani on tarkoittanut sitä, että haastateltavien osallistuminen on ollut vapaaehtoista ja heille on kerrottu mitä aihetta haastattelu koskee. Haastateltavia on myös informoitu siitä, mihin aineistoa käytetään. Toinen eettisen periaatteen osa-alue on vahingoittamisen välttäminen. Haastateltavat ovat etukäteen tiedäneet, että haastattelu käsittelee arkaluonteisia asioita, kuten haastateltavien taloudellista tilannetta. Haastatteluissa tulisi huomioida se, että haastateltavaa ei rasiteta liikaa arkaluonteisilla asioilla ja että haastattelu tulee keskeyttää, mikäli se on haastateltavan edun mukaista. Tähän tutkielmaan kerättyä aineistoa varten tehdyt haastattelut sujuivat hyvin, eikä keskeyttämisen tarvetta tullut. Olen myös pyrkinyt esittämään tulokset kunnioittavasti ja arvostelematta. Kolmanneksi on tärkeää suojella haastateltavien yksityisyyttä ja tietoturva. Tutkimusaineiston tiedot ovat luottamuksellisia eikä niitä luovuteta ulkopuolisille ja alkuperäiset haastattelunauhat hävitetään tutkielman valmistuttua.

Haastatteluita tehdessä pidin tärkeänä sitä, että minun ja haastateltavien välillä on luottamuksellinen suhde. Olen erittäin kiitollinen haastateltavilleni siitä, että he niin avuliaasti halusivat kertoa minulle henkilökohtaisista asioistaan. Jotta haastateltavat

eivät olisi tunnistettavissa, niin olen muuttanut haastateltavien nimet numeroiksi haastattelujärjestyksen mukaan ja joissain tapauksissa jättänyt tutkimustuloksia esitellessä joitain yksityiskohtia kertomatta. Haastateltavien anonyymisyyden turvaaminen on erityisen tärkeää yksityishenkilöitä haastatellessa etenkin, jos käsitellään arkaluonteisia asioita (Ruusuvoori & Tiittula 2005, 17). Tällaisia arkaluonteisia asioita ovat esimerkiksi ikä, siviilisääty, seksuaaliasiat, taloudellinen tilanne, koulutustaso, päihteiden käyttö sekä etnisuus (Hirsjärvi & Hurme 2001, 115).

Eskola ja Suoranta (2000, 56) pitävätkin tietojen käsittelyssä keskeisinä luottamuksellisuutta ja anonyymiteettiä. On tärkeää, että tutkija selvittää etukäteen mitkä arkaluonteisista asioista on sellaisia, jotka tuovat tutkimukseen lisäarvoa, joka oikeuttaa puuttumaan haastateltavien yksityisasioihin (Eskola & Suoranta 2000, 56). Omassa tutkielmassa esiin nousi ikä, siviilisääty ja etenkin tulot ja taloudellinen tilanne, joiden käsittely saattaa olla joillekin ihmisille hankalaa. Haastateltavat kuitenkin tiesivät, että tutkielmani keskittyy taloudellisiin asioihin, joten haastateltavaksi valikoitui sellaiset henkilöt, jotka eivät kokeneet vaivaannuttavana puhua edellä mainituista asioista.

4 Tutkimustulokset

Aineiston analyysin tuottamat tulokset auttoivat ymmärtämään, kuinka vuorovanhemmat ovat kokeneet perhesosiaalisten etuuksien jakautumisen vuorovanhempien välillä ja kuinka lapsen yksi mahdollinen virallinen osoite on vaikuttanut heidän perheisiin taloudellisesti.

Tutkimustuloksissa esittämäni sitaatit ovat nimeämättömiä ja niistä on poistettu kaikki tunnistamisen mahdollistavat tekijät, kuten lasten sukupuoli sekä mahdolliset murre sanat, jotka olen muuttanut yleiskielelle. Sitaateista olen myös poistanut ylimääräiset täytesanat, jotta luettavuuden parantamiseksi. Haastateltavien nimettömyyteen päädyin siksi, että tutkielmani ei ole henkilökeskeinen vaan tarkoituksena on keskittyä kuvaamaan perhesosiaalisten etuuksien jakautumista vuorovanhempien kesken.

Tutkimustulokset aloitan esittelemällä ja kuvaamalla aineistoa. Toiseksi keskityn esittelemään etuudet, tuet ja elatusavun. Kolmanneksi vuorossa on menojen ja kulujen teema. Viimeiseksi esittelen haastateltavien kokemuksia ja haasteita.

4.1 Aineiston kuvailu

Haastateltavia oli yhteensä kaksitoista, joista naisia oli kolme ja miehiä yhdeksän. Haastateltavat olivat iältään 31–53 -vuotiaita, joista suurin osa eli seitsemän sijoittui ikäakselille 35–40. Lapsia haastateltavilla oli yhdestä viiteen, joista lapsia asui vuorotellen vanhemmillaan yhdestä neljään. Kahdeksalla vastaajalla kaikki lapset olivat entisestä suhteesta ja asuivat vuorotellen vanhemmillaan. Neljällä haastateltavalla oli myös lapsi tai lapsia uudesta suhteesta.

Aineistosta lähes kaikki olivat etävanhempia; ainoastaan kaksi haastateltavaa oli lähivanhempia. Yksi haastateltavista tosin kertoi, että lasten osoitteet oli siirretty lasten isälle kysymättä häneltä ja nyt hän arveli olevansa lähivanhemman sijasta etävanhempi.

Mulle vaan tuli postilaatikkoon kirje, jossa ilmoitettiin, että mun lasten osoite on muuttunut. Kun mä kysyin heidän isältänsä tästä, niin hän vaan sanoi, että oli tehnyt itselleen osoitteenmuutoksen. Oli muuttanut myös lasten osoitteen

samalla, koska niillä on ennenkin kuulemma ollut maistraatissa kaksi osoitetta.
(H3)

Lisäksi yhdellä vanhemmalla oli kaksi lasta, joista toinen oli kirjoilla oikeuden väliaikaismääräyksellä entisellä puolisoilla ja toinen hänellä, minkä johdosta hän oli toisen lapsen etävanhempi ja toisen lapsen lähivanhempi. Kyseinen vanhempi oli haastatteluvaiheessa menettänyt lähivanhemmuuden ja samalla myös vuorovanhemmuuden lasten äidille ja näkee lapsiaan joka toinen viikonloppu.

Se, että etävanhemmat muodostivat haastateltavista enemmistön, ei tullut yllätyksenä. On ymmärrettävää, että etuuksien epätasa-arvoinen jakautuminen koskee etenkin etävanhempia ja siten halu jakaa omia kokemuksia on myös suurempi. Haastateltavista ainoastaan kolmella oli yksi lapsi, joka asui vuoroviikoin vanhemmillaan. Olisin odottanut, että useamman lapsen vuorovanhemmista useammalla olisi ollut lähivanhemmuus jaettuna suhteessa lasten määrään niin, että kumpikin vanhemmista olisi päässyt nauttimaan ainakin yhden lapsen lähivanhemmuudesta. Lasten asumiseen asialla ei olisi tarvinnut olla merkitystä, vaan lapset olisivat voineet vaihtaa kotia yhdessä sisarusten kanssa.

Haastateltavista suurimmalla osalla lapset vaihtoivat kotia viikon välein ja neljällä haastateltavalla lapset asuivat vanhemmillaan kahden viikon sykleissä. Yksi haastateltavista kertoi, että heillä vanhemmat vaihtoivat kotia viikon välein. Tässä mallissa lapset saivat asua yhdessä kodissa vanhempien erosta huolimatta. Mallia on pidetty yleensä väliaikaisratkaisuna siihen saakka, kunnes vanhemmat päättävät miten haluavat edetä tai kunnes toinen vanhemmista löytää uuden kumppanin (Panttila 2005, 11). Haastateltava kertoi, että heillä on jatkunut saman kodin malli jo noin neljä vuotta, mutta nyt tilanne on muuttumassa lasten äidin muuttaessa yhteiseen kotiin uuden puolison kanssa.

No me ollaan vuoroviikoin lasten kanssa. Et me pidettiin lapset ns. kotona, et meillä aikuiset vaihtaa sitä kotia. Se katsottiin helpommaksi, kun ruvettiin erosta puhumaan neljä vuotta sitten. Tavallaan helpompi vuokrata yksiö, kun että ruvettaisi isoja asuntoja hommaa kummallekin. Ja sit tosiaan lapsille ei tarvinnut hommata mitään. Niillä oli kaikki samat yhdessä osoitteessa. (H5)

Yksi haastateltavista kertoi, että lapsen vuorovanhemmuus alkoi lapsen ollessa seitsemän tai kahdeksan kuukautta vanha. Tuolloin heillä oli käytössä 2–2–3 -vaihtosykli, jotta lapsi ei ollut liian kauaa poissa kummankaan vanhemman luota. Vuoroviikkoiseksi heillä muuttui vaihdot, kun lapsi kasvoi isommaksi.

Kun lapsi kasvo isommaksi, niin se kaipuu semmoiseen struktuuriin ja ennustettavuuteen kasvoi. Ja huomattiin, että lapsi voi paremmin. Ja tavallaan tietää paremmin mitä on tulossa, osaa ennakoida mitä on tulossa ja hän reagoi siihen voimalla paremmin. Sitten päätettiin siirtyä siihen viikko-viikko - systeemiin. Ja se oli kyllä ihan hyvä päätös ja se tehtiin aika lailla oikeeseen aikaan hänen kasvua ja kehitystä. (Janne)

Haastateltavia valitessa toivoin, että kaikki vastaajat olisivat vuorovanhempia sen tiukassa merkityksessä, eli lapset asuisivat yhtä paljon kummankin vanhemman kanssa. Aineiston vertailun vuoksi koin, että tiukemmalla määrittelyllä analyysi olisi helpommin verrattavissa toisiinsa. Haastatellessa yhtä haastateltavaa selvisi, että hänellä lapset eivät asuneet aivan tasan vuoroviikoin, vaan lapset viettivät äidillään joka toinen viikko kuusi päivää kerrallaan. Yleisten määritelmien mukaan lasten asuminen voidaan silti katsoa vuoroasumiseksi. Oikeusministeriön (2018, 23) työryhmämietinnön mukaan Suomen Asianajajaliitto ehdottaa, että 40 % tapaamisoikeus määriteltäisiin vuoroasumiseksi. Miesjärjestöjen keskusliitto MJKL ry sekä HYVE puolestaan ehdottivat, että vuoroasumisesta voisi puhua jo 35 % luonapitoajasta.

Se on tavallaan pikkusen vajaa viikko minkä he sitten meillä on. Ja tää on yks luonapitovähennys asia varmasti mikä tähän vaikuttaa, että heidän isä ei ole halunnut sitä koskaan muuttaa sitä käytäntöä. Puhumattakaan et hän olisi halunnut tapaamisia paperille. Että tää on nyt sitten vaan tällöinen käytäntö, joka on muodostunut vakituiseksi. (H8)

Kokemusta lasten vuoroasumisesta on kertynyt vastaajille jo pidemmältä ajalta. Ainoastaan yhdellä vastaajalla on kokemusta vuoroasumisesta vuoden verran, mutta muutoin kaikkien vastaajien lapset ovat asuneet vuorotellen vanhemmillaan yli kolme vuotta. Yhden vastaajan kaksi vanhinta lasta ovat asuneet vuoroviikoin vanhemmillaan jo kahdeksan vuotta ja toisen vastaajan kaksi vanhinta lasta

seitsemän vuotta. Yhden haastateltavan vanhin lapsi on jo muuttanut pois kotoa aikuistuttuaan ja nuorempi lapsikin on jo 16–vuotias. Kokemusta hänelle lasten vuoroasumisesta on kertynyt jo reilusti yli kymmenen vuotta.

Se oli ihan alusta alkaen sillä tavalla, että lapset oli silloin tuota, olikohan tytär silloin jo tota koulussa, ei ollut. Niin erottiin ja se on ollut alusta alkaen kun erottiin niin vuorovanhemmuus. Se sovittiin sitten heti eli oli periaatteessa kaks viikkoa–kaks viikkoa. Ja sitten erilaisia kuvioita siinä kokeiltiin, että mahtoi olla tuota välissä tämmöisessä kuukausi–kuukausi systeemeissäkin. (H11)

Lapsen tai lasten asumisesta on vahvistettu sopimus kahdeksalla vanhemmalla. Panttila (2005, 11) mainitseekin, että on lukuisia perheitä, jotka eivät tee virallisia tapaamisoikeussopimuksia ja heillä tapaamiset voivat vaihdella satunnaisista tapaamisista lapsen vuoroasumiseen.

Ei meillä ole mitään sopimusta siitä. Et luotetaan siihen, että kaksi aikuista pystyy nämä asiat hoitamaan omin päin ilman, et tarvii noita virallisia tahoja tähän sotkee. (H2)

Sitä (tapaamisoikeussopimusta) ei ole valitettavasti saatu vahvistettua missään. Et se on meidän välinen ja se henkilökohtaisesti ahdistaa minua. (H9)

Yhdellä haastateltavalla ei ole virallista tapaamisoikeussopimusta, mutta hän kertoi tehneensä lapsen äidin kanssa sopimuksen juristin avustuksella siitä, että äiti ei voi muuttaa nykyisen asuinseudun ulkopuolelle ja ottaa lasta mukaan. Lapsen äiti on kotoisin toiselta paikkakunnalta ja eron jälkeen haastateltavalla oli pelko siitä, että hän muuttaa kotiseudulle lapsi mukanaan.

Tein entisen puolison kanssa sopimuksen juristin avustuksella, että hän ei voi muuttaa asuinalueen ulkopuolelle ja ottaa lasta mukaan. (H2)

Yksi haastateltavista kertoo, että vanhimmat lapset asuvat hänellä kuusi päivää joka toinen viikko. Hän kertoo, että on tahtonut sopia tapaamisesta virallisesti siinä onnistumatta.

Me ollaan lastenvalvojalla käyty säännöllisesti kerran vuodessa. Hän (lasten isä) haluaa nämä elatusasiat aina paperille, koska hän saa Kelalta elatustuen. Mä olen sitten tossa, ehkä taitaa olla jo pari kolmekin vuotta, kun mä olen kysynyt sitä, että voitaisko me pistää nämä tapaamisetkin paperille. Niin sekä lastenvalvoja että isä on olleet sitä mieltä, että koska käytäntö toimii, niin ei ole tarvetta sitä kirjata paperille. (H8)

Taustoiltaan aineisto on hyvin monipuolinen. Tutkimustulosten kannalta on myös iso etu siinä, että aineiston vanhemmilla on kokemusta lasten vuoroasumisesta pääsääntöisesti jo usean vuoden ajalta.

4.2 Etuuksien, tukien ja elatusavun saaminen ja jakautuminen

Taustatietojen jälkeen tiedustelin haastateltavilta heidän saamista perhesosiaalisista etuuksista ja tuista. Etävanhemmilta tiedustelin mistä etuuksista he olisivat hyötäneet, mutta joita heidän ei ollut mahdollista saada, koska lapsi tai lapset olivat kirjoilla lähivanhemmalla. Aineistosta nousi esiin lapsilisä, asumistuki, työttömyysturvan lapsikorotus, toimeentulotuki sekä elatusapu.

Lapsilisä on universaali etuus, joka maksetaan Kelan kautta jokaisesta lapsesta. Lapsilisää ei voida maksaa useammalle kuin yhdelle ihmiselle kerrallaan ja siten lapsilisän jakautuminen on vanhempien keskinäisen sopimisen varassa. Ennakkokäsitykseni oli, että lapsilisä ei jakaudu vanhempien kesken, vaan lapsilisä jää lähivanhemman etuudeksi. Aineisto vahvisti etukäteen muodostamaani oletusta. Kahdentoista vastaajan mukaan lapsilisä jakautuu vanhempien kesken neljällä ja kahdeksalla ei.

Kaksi vastaajista kertoi, että lapsilisä maksetaan lähivanhemmalle, joka maksaa puolet lapsilisästä etävanhemmalle. Toinen haastateltavista on lähivanhempi ja toinen etävanhempi. Toisella haastateltavalla on kaksi lasta ja silloin kun hän oli vuorovanhempi, niin toinen lapsista oli hänellä kirjoilla ja toinen hänen entisellä puolisoilla. Hän kertoi, että heillä lapsilisä maksettiin puoliksi siten, että lapsilisä maksettiin lähivanhemmalle.

Näkemyseroa syntyi kahdelle vastaajalle siitä, jakautuuko lapsilisä vanhempien kesken vai ei. Toisen vastaajan mukaan lapsilisä maksetaan

yksinhuoltajakorotuksella hänelle. Hän ei maksa osaa lapsilisästä isälle, sillä lapsilisä on huomioitu elatusavun määrässä. Toinen haastateltava kertoi, että lapsilisä ei jakaudu hänelle. Hän maksaa kuitenkin lasten äidille elatusapua, joten oletettavasti lapsilisä on huomioitu elatusavun määrää laskettaessa.

Vastaajista seitsemän etävanhempaa kertoi, että lapsilisä maksetaan lähivanhemmalle eikä se jakaudu heille. Kukaan näistä seitsemästä vastaajasta ei myöskään maksa elatusapua ja siten sitä ei ole myöskään huomioitu menoissa. Yksi haastateltavista teki poikkeuksen muihin kuuteen vastaajaan sen suhteen, että lapsilisän jakautumisesta on keskusteltu lastenvalvojalla.

Sillon siellä lastenvalvojan luona siitä puhuttiin, että äiti maksaa siitä mulle sitten mun puoliskon. Ja siit oon muutamia kertoja tässä vuosien varrella asiasta sanonut, mutta ikinä en ole mitään saanut. (H4)

Yksi vastaajista, jolle lapsilisä ei jakaudu, kertoi olevansa yhden lapsen etävanhempi. Tiedustelin haastateltavalta, että onko asiasta äidin kanssa keskusteltu.

Ei ole ollut missään vaiheessa keskusteluakaan. Että mä oon jotenkin itse tulkinnut niin, että äiti katsoo, että se lapsilisä kuuluu tietenkin hänelle, koska hän on lähivanhempi ja lapsi asuu hänen luonaan. (H10)

Toinen etuus, joka nousi aineistosta esille, on asumistuki. Lapsen osalta asumistukea voidaan myöntää ainoastaan sille ruokakunnalle, jossa lapsen osoite on kirjoilla. Tutkielmani tavoitteena oli saada selville, kuinka monen etävanhemman perheeseen tilanteeseen sillä on ollut vaikutusta, että he eivät ole pystyneet hyötymään asumistuesta. Tavoitteenani oli myös selvittää, että mikäli etävanhempi hyötyisi asumistuesta, niin ovatko he pystyneet tilanteesta keskustelemaan lähivanhemman kanssa ja miten he ovat pyrkineet tilanteen ratkaisemaan. Ennakkokäsitykseni oli, että lähivanhemmuutta ei vaihdeta päittäin siinäkään tilanteessa esimerkiksi niin, että lähivanhemmuus vaihtuisi vuosittain vanhempien kesken ja siten kumpikin vanhempi hyötyisi vuorottain etuudesta.

Haastateltavista kolme oli lähivanhempia ja yksi vanhemmista oli sekä lähi- että etävanhempi. Aineiston perusteella asumistukea lapsikorotuksin saa yksi haastatelluista lähivanhemmista. Toisella lähivanhemmalla asumistukeen ei ole ollut

tarvetta. Kahden muun lähivanhemman osalta haastattelu epäonnistui siten, että en suoraan heiltä asumistuesta kysynyt, enkä siten vastausta siihen kysymykseen saanut.

Kahdeksasta etävanhemmasta viisi kertoi, että he hyötyisivät tai olisivat hyötäneet asumistuen korotuksesta, jos lapsi tai lapset olisivat olleet heillä kirjoilla.

Olisi ollut tarvetta esimerkiksi asumistuella. Mul on ollut tossa semmoisia pätkiä, et mul on vakituinen työsuhde ollut, mut sit mä oon ollut opintovapaalla. Ja sit nämä opintovapaakaudet, niin mä oon sit käytännössä opintososiaalietuksilla. Ja totta kai se, et on ollut lapseton, niin se on vaikuttanut niihin opintososiaalisiin etuuksiin. Että siinä kohtaa siitä olisi ollut hyötyä, jos se olisi ollut mun osoitteessa kirjoilla. Et ne on käytännössä jäänyt sitten kaikki etuudet saamatta. (H10)

Mä katoin sitä itseasiassa silloin, kun erottiin, niin kattelin että miten tää kannattaa toteuttaa. Niin ainakin toi Kelan asumistukilaskuri nauraa pihalle, jos yks lapsista on mulla kirjoilla. Ja sitten kaksikaan ei vaikuta oikein mitään... Ja sitten taas jompikumpi vanhemmista on kuitenkin liemessä. Että nykyisten pykälien mukaan toinen on se, joka saa ne tuet ja toinen sitten ei saa. (H5)

Kolmen lapsen etävanhempi kertoi, että heillä on muuttumassa asumistilanne niin, lapset alkavat vuorottelemaan asumista kummankin vanhemman luona. Viimeiset neljä vuotta perhe on elänyt niin, että vanhemmat ovat vuokranneet yhteisen yksión, jossa he asuvat vuoroviikoin ja siten lapset ovat saaneet asua samassa kodissa.

Normaali pienipalkkasilla ihmisillähän ei olo mahdollisuutta vuokrata perheasuntoa, kun niihin ei saa mitään asumistukia. Että niillä nyt vuodenvaihteessa muuttuu niin, että lapset rupee olee vuoroviikoin mun luona ja vuoroviikoin eksän luona. Me änkeydytään nyt sit kaksioon ja koitetaan mahtua. Saa nähdä miten se sitten sujuu. Et lapset sitä kysykin, että jos tähän mennään, että he tulee aina vuoroviikoin äidin luo ja isän luo, että saaks he sitten omat huoneet. Ni ”mun luona ei tuu onnistuu, jos en voita lotossa. Et opitte olee ihmisten kanssa mun luona asuessa”. (H5)

Yksi haastateltavista, joka hyötyisi asumistuesta, kertoi olevansa lapsen etävanhempi, mutta on joutunut käymään oikeustaistelua lapsen vuorovanhemmudesta. Hänen mukaan lastensuojelu on yrittänyt saada haastateltavaa ottamaan lapsen asumaan kokonaan hänen luokseen, mutta siihen hän ei ole suostunut. Haastateltava kertoo olevansa ”samanlainen persaukinen kuin muutkin”.

Kyllä olisi käyttöä. Esimerkiksi just asumistukeen, kun mä asun omakotitalossa yksin ja lapsi ei ole kirjoilla siellä. Se tuen osuushan on ihan naurettava, etten mä ole viitsinyt edes hakee niitä muutamaa kymppiä. Mut jotenkin sit, jos lapsi olisi kirjoilla, niin sittenhän se ois. Saisin järkevän summan sieltä. (H7)

Viiden lapsen äiti kertoi, että hänen kaksi vanhinta asuu vuorotellen hänen ja heidän isän luona. Haastateltavalla ei ole virallista sopimusta lasten tapaamisesta ja haastattelun aikaan lapset asuivat hänen luonaan kuusi päivää joka toinen viikko.

No kyllä näillä on merkitystä, että on ollut taloudellisesti erittäin hankala tilanne täs viime vuodet... Et meil on muun muassa käynyt niin, että me ollaan haaveiltu yhdestä vuokrattavasta omakotitalosta. Ja totesimme, että kun me saadaan siihen, silloin ei ollut tätä nuorimmaista tai oli niinku kaks yhteistä lasta tässä meidän osoitteessa, niin näillä kahdella lapsella emme saaneet siihen sellasta asumistukea, että oltaisi pystytty siihen muuttamaan. Mutta jos olisi ollut edes se yks lapsi siihen lisää, puhumattakaan kaksi lasta lisää, niin me oltaisi saatu niin hyvä asumistuki, että meidän ei olisi kannattanut edes miettiä muuta vaihtoehtoa, kun mennä siihen taloon vuokralle. Että sillä on ollut merkittävä vaikutus. Et on jouduttu jopa tekemään sellaisia ratkaisuja, et johonkin asuntoon ei olla aikanaan menty vuokralle just siksi, että asumistuen määrä ei olisi riittänyt. (H8)

Kaksi haastateltavista kertoi yrittäneensä keskustella lasten lähivanhemman kanssa siitä, jos he voisivat saada lapsen lähivanhemmuuden itselleen yhtenä syynä heikko taloudellinen tilanne.

Mut ei siit, kun äiti ei olo siihen (lähihuoltajuuden vaihtoon) suostunut, niin mä en nyt sit olo lähtenyt tappelemaankaan myöskään siitä. Oikeutta en lähde siitä asiasta hakemaan, että mä vaan sitten hyväksyn tilanteen näköjään. (H7)

Kysyin joskus häneltä (lasten isältä), että voisitko antaa edes toisen osoitteen mulle, et mä saisin huomioiduksi sen esimerkiksi sitten asumistukihakemuksissa tai vastaavissa. Niin hän on hyvin selkeästi sen tuonut esiin, et hän ei halua tehdä mitään muutoksia, koska hän on laskenut oman talouden ja oman budjettinsa sen mukaan, että hän saa nämä kaikki rahat. (H8)

Tiedustelin haastateltavilta myös muista etuuksista ja tuista lapsilisän ja asumistuen lisäksi, mutta ainoastaan kaksi sai työttömyysetuuden lapsikorotusta ja yksi olisi siihen ollut oikeutettu. Toimeentulotukea ei ole saanut kukaan haastateltava, mutta yhdellä haastateltavalla olisi ollut siihen tarvetta.

Työttömyysturvan lapsikorotusta saa haastateltavista yksi lähivanhempi ja yksi etävanhempi. Työttömyysetuuden saajan ei tarvitse olla lähivanhempi, vaan hänen tulee osoittaa olevansa vastuussa lapsen elatuksesta. (Kela 2019d, 1–2) Yksi etävanhemmista kertoi saaneensa työttömyysetuutta aikaisemmin. Hän ei saanut sitä kuitenkaan lapsikorotuksella, vaikka hänellä on lastenvalvojalla tehty sopimus lasten laajennetusta tapaamisoikeudesta.

Haastatteluni ei tavoittanut toimeentulotuen saajia, sillä sitä ei saanut kukaan haastateltavista. Ainoastaan yksi haastateltava olisi hyötynyt toimeentulotuen saamisesta. Hänellä on viisi lasta, joista kaksi vanhinta asuu vuorotellen vanhemmillaan. Hän kertoi ostaneensa hometalon, jonka seurauksena oli joutunut muuttamaan perheen kanssa toiseen asuntoon, mutta joutui silti maksamaan myös hometalon kuluista.

Jouduttiin tästä omasta asunnosta muuttamaan pois melkein vuodeksi ja jouduttiin silti maksamaan yhtiövastiketta siitä asunnosta. Ja sitten maksettiin vielä vuokraa siitä evakkoasunnosta... Mä olen joutunut asioimaan jopa diakoniatyön kanssa, että ollaan saatu ruokaa pöytään. Seurakunta oli ainut, joka ymmärsi sen, että lapsia on viisi... Mutta me ei olla koskaan saatu toimeentulotukea. Vaikka tää homejuttukin tuli, niin ensimmäisenä he keksivät

sanoa, että teillä on omaisuutta et teillä on se asunto, vaikkakin asumiskelvoton. Mä kysyin myöskin tätä, että kun mulla on käytännössä joka toinen viikko viis lasta ruokittavana, niin he eivät huomioi niitä kahta lasta, koska heidän osoite ei mulla ole. (H8)

Nykyainsäädäntöön perustuva Oikeusministeriön elatusapuohje on laadittu vuonna 2007. Elatusapuohje ei huomioi vuorovanhempia ja ohjeistus on saanut sen osalta paljon kritiikkiä osakseen. Etävanhemmat, joilla lapset asuvat yhtä paljon kuin lähivanhemmilla, maksavat elatusapua hyvin vaihtelevasti. Tutkielmassani olin kiinnostunut saamaan lisätietoa siitä, miten vuorovanhemat kokevat elatusavun maksamisen ja sen tarpeellisuuden sekä sen, että missä tilanteissa elatusapua maksetaan.

Kolmesta lähivanhemmasta ainoastaan yksi sai elatusapua lasten isältä. Hän kertoo olleensa jo pidempään työttömänä, jonka takia elatusapu on tullut tarpeeseen. Hänen mukaan päätöksenteko on lasten vanhempien välillä sujunut hyvin, eikä niistä ole juurikaan tarvinnut keskustella.

No sit maksaa vielä kaiken muun lisäksi myös elatusapua ja sitten lapsen jalkapalloharrastuksen. Et se on myös otettu huomioon sitten siinä elatusavun määrässä se, että hän huolehtii siitä harrastuksista niin sillä tavalla myös pienentynyt se summa. (H1)

Toinen lähivanhemmista ei saanut elatustukea. Hän kertoi, että aikaisemmin lapset olivat kirjoilla äidillään ja silloin hän maksoi lasten äidille elatusapua.

Oikeudenkäynnin seurauksena lapset siirtyivät kirjoille isälleen, johon loppui myös elatusavun maksaminen. Kolmas lähivanhemmista oli myös heidän toisen lapsen etävanhempi. Hän kertoi maksavansa elatustukea nuorimmaisestaan lasten äidille, jolla tämä on kirjoilla.

Joo kyllä lapsilisät tuli sillä tavalla (maksettiin lähivanhemmalle), mutta esimerkiksi elatusmaksua mä jouduin maksamaan lasten äidille tästä tyttärestä, kun hän taas ei pojasta elatusapua maksanut mulle. (H12)

Kymmenestä etävanhemmasta ainoastaan kaksi maksoi elatusapua lähivanhemmalle. Ensimmäinen etävanhemmista oli myös toisen lapsensa lähivanhempi. Toinen

etävanhemmista, joka maksoi elatusapua kolmesta lapsesta, kertoi, että lasten äiti on opiskelija, jonka takia hän oli enemmän vastuussa lasten elatuksesta.

Et lain mukaanhan se on sillai, että lasten elatus on turvattava ja se maksaa, jolla on rahaa. Ja lapset voi olla kirjoilla vaan jommallakummalla. Et sen mukaanhan se on elettävä. (H5)

Kahdeksan etävanhempaa eivät maksaneet elatusapua erilaisista syistä johtuen. Syyt elatusavun maksamattomuudelle voidaan jakaa neljään kategoriaan haastateltavien vastausten mukaan. Elatusapua ei makseta, koska

- 1) molemmat vanhemmat ovat vuorovanhempia
- 2) tulot tasavertaisia
- 3) etävanhempi vastaa muista kuluista lähivanhempaa enemmän
- 4) ei maksukykyä

Yksi vastaajista ilmoitti, että hän ei maksa elatusapua siksi, että lapset asuvat heidän luona puolet ajastaan.

En maksa, kun puolet ajasta ollaan mun luona. (H4)

Kaksi haastateltavista ilmoitti, että he eivät saa tai maksa elatusapua siksi, että molemmilla vanhemmilla on tulot suurin piirtein samaa luokkaa ja että lapset asuvat heillä puolet ajastaan.

No tietenkin lapsen isä maksoi ennen vuoroviikkoihin siirtymistä. Mutta siinä vaiheessa, kun asuminen laitettiin puoliksi ja tulot on suurin piirtein samaa tuloluokkaa, niin ei sitten makseta enää. (H3)

En ole maksanut, mut molemmilla kerroilla on lastenvalvojat nostanut esiin sitä, että ettekö te ole sopineet mitään elatuksesta ja tiedäthän sä, että sä oot oikeutettu elatusapuun. Molemmat on sanonut äidille. Ja äiti ei ole sitä halunnut, et me maksetaan lapseen liittyvät kustannukset puoliksi ja puoliksi... Mut sit hän on sanonut, et jos jossain vaiheessa mun tulot on merkittävästi hänen tulojaan suurempia, niin sit hän kokee olevansa oikeutettu siihen elatusapuun. (H10)

Kaksi vanhemmista kertoi, että he eivät maksa elatusapua, koska he vastaavat lähivanhempaa enemmän jostain muusta kulusta. Näitä kuluja oli lasten harrastusmaksut ja niihin liittyvät varusteet, sairausvakuutusmaksu sekä päivähoitomaksu. Kolmas haastateltavista kertoi, että hänet on velvoitettu maksamaan puolet lapsen hoitokuluista. Lisäsin hänet tähän kategoriaan, koska haastateltava kertoi maksavansa enemmän lapsen vaate- ja harrastuskuluista.

Ei, ei tarvii maksaa, kun meillä on se viikko-viikko. Hän yritti pitkään sitä saada. Mut mä maksoin kaikki tyttöjen harrastukset ja kaikki systeemit. Niin en nähnyt sitä, et mä joutuisin vielä maksamaan rahaa, kun he ovat siellä äidillään. Niin mä en nähnyt et se olisi mitenkään järkeenkäypää. Niin nyt ei tarvii maksaa niitä sitten. (H6)

Ex-vaimo sano, että eiks sun pitäisi elatusapua maksaa. Mä sanoin, et haloo, mähän tavallaan maksan jo. Et kun se lapsilisä meni kokonaisuudessaan sinne, mä maksoin päivähoitomaksut kokonaisuudessaan ja mulla oli lapselle sairaskuluvakuutus, minkä mä oon maksanut aina kokonaisuudessaan ja kaikki muutkin vakuutukset. Et siinä mielessä kun laskee, niin kyllähän tavallaan elatusapua olen sinne rahallisessa muodossa kyllä siirtänyt. Mut en tietenkään kylmää käteistä. Mut et kaikkea tämmöistä, niinku lapsen kulut kokonaan hoitamalla. (H2)

No meil on viikko-viikko -systeemi. Hän on yrityspuolella, niin tilisuhteet on samankaltaiset ja etupäässä minä ostan kaikki lasten koulu- ja urheilu- ja talvi- ja kesäkauteen liittyvät varusteet ja vaatteet. Hän yritti saada elatustuen, mutta kun mä osoitin, että mä sijoitan joka tapauksessa lapsiin niin paljon, niin sieltä (lastenvalvojalta) tuli silleen, että olen aivan oikeassa. He määräsivät silleen, että jos mä maksan puolet hoitomaksuista, niin se katsotaan olevan riittävä se elatusmaksu. Ja näin ollen mä maksan puolet hoitomaksusta, kaikesta mahdollisesta hoitoon tai päivähoitoon liittyvästä kulusta. (H9)

Kaksi vastaajista ilmoitti maksaneensa aiemmin lapsen tai lasten lähivanhemmalle elatusapua. Tällä hetkellä kumpikaan ei elatusapua maksa, koska heillä ei ole siihen maksukykyä.

Mulle on vahvistettu 0-maksut, eli mä olen ollut työttömänä nyt pitkän aikaa. Tai vuoroin työttömänä, vuoroin äitiysrahalla. Mul on ollut niin pienet tulot, että lastenvalvojan laskelmien mukaan minun ei tarvi maksaa elatusmaksua tällä hetkellä. Eli hän saa sit Kelalta sen elatustuen niin kun molemmista lapsista. (H8)

Kaksi haastateltavista kokivat, että elatusavun maksaminen lähivanhemmalle on epäreilua, mikäli molemman vanhemman tulot ovat samaa luokkaa.

Et jos on vaikka yhtä suuret tulot ja lapset on yhtä paljon molemmilla, niin silti toinen päätyy maksamaan elatusapua. Ja sit se jolle maksetaan elatusapua, se joka on lähivanhempi, saa myös ne lapsilisät. Jotenkin mun mielestä se kuulostaa joissakin tapauksissa pikkusen epäreilulta se systeemi. (H1)

Aineiston tuomat tulokset tukevat näkemystä siitä, että etävanhempi on taloudellisesti heikommassa tilanteessa lähivanhempaan nähden. Suurin osa haastateltavista kertoi, että lapsilisä ei jakaudu vanhempien kesken. Aineiston perusteella on vaikea saada tarkkaa tietoa siitä, mistä syistä johtuen osalla vanhemmista oli tarvetta perhesosiaalisille etuuksille ja toisilla ei. Aiheen rajauksesta johtuen en lähtenyt selvittämään haastateltavien taloudellista asemaa tai koulutusta sekä nykyistä perhestatusta, jotka olisivat voineet antaa lisäselvyyttä asiaan. Osa haastateltavista kertoi, että heillä ei ole ollut tarvetta etuuksille, joten voidaan olettaa heidän olevan työelämässä kiinni. Asumistuen tarvetta olisi ollut useammalla, mikä kertoo siitä, että kaikilla palkka ei riitä kattamaan tarvittavia kuluja tarpeeksi hyvin.

Elatusavun osalta aineisto antoi monipuolista kuvaa siitä, kuinka monimuotoisia tilanteita nykyperheissä on ja miten vanhemmat haluavat niitä ratkaista. Osa halusi osallistua yhteisen lapsen tai lasten elatukseen tukemalla kuluissa, kun osa osallistui maksamalla elatusapua. Osa haastateltavista suhtautui toisia negatiivisemmin elatusavun maksamiseen lapsen asuessa vuorotellen vanhemmillaan. Näkemyseroja syntyi haastateltavien kesken myös siitä, että mikä on kohtuullista ja mikä ei. Aineisto antaa vahvistusta Oikeusministeriön (2018, 18–19) näkemykseen siitä, että elatusapuohjeistus vuorovanhempien osalta

tarvitsee päivitystä. Aineiston perusteella on hyvin satunnaista, miten kenenkin tapauksessa elatusapua maksetaan ja kenen osalta ei makseta.

Osa etävanhemmista oli pyrkinyt keskustelemaan heikosta taloudellisesta tilanteestaan lähivanhemman kanssa, mutta vastakaikua ei heidän tapauksissa saatu. Mikäli vanhemmat eivät pysty keskustelemaan asioista ja saamaan sopua aikaiseksi, niin etävanhemmalle ei jää muuta vaihtoehtoa kuin hakea ratkaisua tuomioistuimelta. Tällä hetkellä talousasioiden vieminen tuomioistuimeen on hyvin riskialtista etävanhemmalle, minkä takia moni etävanhempi ei halua prosessiin ryhtyä ja tyytyy epätoivottuun tilanteeseen.

4.3 Kulujen ja maksujen jakautuminen

Jotta voidaan arvioida kuinka tasavertaisesti etuudet jakautuvat vuorovanhempien välillä, niin tulee ottaa huomioon myös lapsesta aiheutuvat kulut ja menot. Yleisin kuluerä pienten lasten perheissä on päivähoitomaksu. Aineistosta nousi päivähoitomaksujen lisäksi esiin kolme muuta kuluerää, jotka vaikuttavat etävanhempien talouteen negatiivisesti. Näitä kuluja olivat koulumatkojen aiheuttamat kulut, terveydenhoitomaksut sekä asuinkiinteistön vesimaksu.

Eniten variaatiota aineiston analyysissä tuotti päivähoitomaksut ja se, kenen tulot otettiin maksuissa huomioon. Yhtenä syynä voidaan pitää sitä, että päivähoitomaksuista päätetään kuntakohtaisesti ja siten yhteneväistä linjaa ei ole olemassa siitä, kuinka asiakasmaksuasetusta tulee tulkita (Gottberg 2010, 244–245). Kahdestatoista haastateltavasta kuudella on lapsi päivähoidossa. Jaoin vastaukset vastaustyypin mukaisesti kategorioihin, joita muodostui kolme. Päivähoitomaksun määräytymisessä voidaan ottaa huomioon

- 1) hakijan tulot
- 2) molempien vanhempien tulot
- 3) oma sopimus molemmilla vanhemmilla

Hakijan tulot otettiin huomioon kahdella vastaajalla. Kolmen lapsen lähivanhempi kertoi, että hänen nuorin lapsi on päivähoidossa. Hän kertoi, että ainoastaan hänen tulot vaikuttavat nuorimman lapsen päivähoitomaksuun. Haastateltava kertoi olevansa työtön, joten hän ei joudu lapsen päivähoidosta maksamaan. Toisen

haastateltavan tarina oli muista poikkeava. Haastateltavalla on kaksi lasta, jotka haastattelun aikaan eivät enää asuneet hänen luona vuoroviikoin. Haastattelu keskittyi aikaan, jolloin vanhin lapsi oli kirjoilla hänellä ja nuorin lapsi heidän äidillä. Lapset vaihtoivat kotia viikon välein. Haastateltava kertoi olleensa hoitovapaalla siihen asti, kunnes hänen luona kirjoilla ollut lapsi täytti 3-vuotta. Hän olisi halunnut vielä jäädä lasten kanssa kotiin, mutta palasi töihin hoitotuen loppuessa. Lasten äiti oli edelleen hoitovapaalla nuorimmaisesta, jonka vuoksi haastateltavalla ei ollut oikeutta saada kunnallista päivähoitopaikkaa nuorimmalle lapselle. Hän ei halunnut laittaa lapsia eri päiväkoteihin, joten hän valitsi heille yksityisen päiväkodin.

Mä jouduin palaamaan töihin, kun ei ollut enää oikeutta perhevapaisiin. Jouduin pistämään lapset sitten päivähoitoon niillä viikoilla, kun he olivat mun luona. Ja lasten äiti oli jäänyt kotiin tästä tyttärestä hoitovapaalle, joka oli kirjoilla hänen luona. Mä en saanut laittaa tätä tytärtä kunnalliseen päivähoitoon, koska ei voi sama lapsi olla yhtä aikaa päivähoidossa ja hoitovapaalla. Käytännön syistä, ja lastenkin takia tietysti, niin päätin heidät molemmat laittaa samaan hoitopaikkaan yksityiseen päivähoitoon. Vaikka lapset kävi siellä vaan joka toinen viikko, niin päiväkoti laskutti silti koko kuukaudesta, koska he joutui kuitenkin varaamaan työntekijän sille ajalle, että se lakisääteinen lapsimäärä per hoitaja ei ylity niilläkään viikoilla, kun lapset on siellä hoidossa. Pojasta sain yksityisen hoidon tukea, koska poika oli kirjoilla mun luona, mutta tytöstä en saanut mitään tukea. Se oli noin puoltoista tonnia se mitä meni näitten lasten päivähoitokuluihin multa kuukaudessa. (H12)

Kolme haastateltavaa kertoi, että päivähoitomaksussa otetaan huomioon molempien vanhempien tulot. Kaksi haastateltavaa kertoi, että vaikka he ovat lasten etävanhempia, niin silti heidän tulot on otettu huomioon päivähoitomaksun määrää laskettaessa. Kolmas haastateltava kertoi, että myös hänen tulot otettaisiin huomioon, mutta hän ei ole niitä halunnut antaa.

Se on tavallaan aika huvittavaa just se aspekti, että muuten on tällöinen etävanhempi ja mulla ei ole tavallaan mitään oikeuksia. Mut sitten kun tää päivähoitomaksu, kun lapsen kirjat on nykyään äidillään ja äiti on

pienipalkkaisessa duunissa. Niin minkä takia mun pitää maksaa? Minkä takia mun kulut vaikuttaa siihen lapsen päivähoitomaksuun? Niin kyllä ne kuulemma vaikuttaa, vaikka lapsi ei ole kirjoilla mun luona, mut jos lapsi kuitenkin viettää puolet ajasta mun luona, niin totta kai ne kulut vaikuttaa. (H2)

Nehän (varhaiskasvatusvirasto) lähetti äidille lappulippusen, jossa kysyttiin molempien vanhempien tuloja siitä huolimatta, että oli tiedossa, että lapsi asuu äidillään ja me ollaan erottu. Ne oli vielä sanonut ohjeeksi, että siitä huolimatta myöskin isän tulot tarvitaan. Sit kun äiti kyseli multa niitä tietoja, niin mä sanoin, etten suostu antamaan mitään tietoja siihen lappuun. Mä katson, et me ei asuta yhdessä ja me ei olla ydinperhe. Se sotii niin monessa kohtaa meitä (etävanhempia) vastaan. Ei se ole kovinkaan reilua, et sit kustannuspuolella yhtäkkiä kohdellaankin kuin ydinperhettä... Tälleen me tehtiin ja sieltä tuli sitten päivähoitomaksupäätös hänen tulojen perusteella. (H10)

Kaksi haastateltavaa kertoi, että lapsen päivähoitomaksuissa huomioidaan ainoastaan hakijan tulot. Ensimmäinen haastateltava kertoi, että lapsi on hoidossa ainoastaan hänellä ollessaan. Silloin, kun lapsi oli molempien luona ollessaan päivähoitossa, niin molemmilla vanhemmilla oli oma sopimus päivähoitomaksuista. Myös toinen vastaaja kertoi, että heillä on ollut lapsen päivähoitosta omat sopimukset.

Aikaisemmin molemmat tehtiin omat päivähoitosopimukset. Lapsi oli samassa päivähoitopaikassa, mutta kummallakin oli erillinen päivähoitosopimus ja se maksu määräytyi kummankin perheen tulojen mukaan. (H3)

Päivähoitomaksujen määräytymisen haasteet eivät rajoitu pelkästään siihen, että keiden tulot otetaan maksua määriteltäessä huomioon. Lasten vuoroasuminen vaikuttaa myös uusperheelliseen etävanhempaan. Yksi haastateltavista kertoi, että hänen nykyisestä liitosta syntynyt lapsi on päivähoitossa, mutta päivähoitomaksua ei alenna aikaisemmasta liitosta syntyneet lapset.

Koulumatkoista aiheutuneet kulut vaikuttivat kahteen haastateltavaan. Molemmat kertoivat asuvansa toisella paikkakunnalla lasten kanssa ja kumpikin etävanhempi joutui maksamaan lasten koulumatkoista aiheutuneet kulut yksin.

Mä asun eri paikkakunnalla äidin kanssa. Linja-auto kulkee tästä mun luota lasten koulun viereen. Me maksetaan ne linja-autokyydit, mitä ei sit saa kyllä missään huomioitua. Koulu ei avusta niissä, eikä verotuksessakaan saa huomioitua niitä. Niin ei täs auta. Itsehän ne on maksettava, että lapset pystyy olla täällä minunkin luona. (H4)

Yksi haastateltavista kertoi, että hänen lapsensa käy erityissairaanhoidon tutkimuksissa, minkä kuluista hän vastaa yksin.

Ja täähän (diagnoosin tutkimus) on aiheuttanut useampia eri psykologi-, neurologi-, lasten pediatri -linjaston käyntejä. Ja mä olen täysin omakustannehintaan joutunut hoitamaan kaiken tämän... Mielellään osallistun lääkärin tapaamisiin, niin pääsee sitten olemaan asian ytimessä ja kuulemaan vastaukset suoraan asiantuntijoilta. Että kun toinen vaihtoehto on se, että lasten äiti selittää asiaa itse ymmärtämättä mitä on kuullut... Niitä (käyntejä) on ollut 2–3 kertaa viikossa. Matkoihin kuluu 90 kilometriä päivittäin, tai kolme kertaa viikossa. Kun ajaa ja maksaa niitä erityislääkärimaksuja, niin niistä aina semmoinen sievoinen summa kehittyy maksettavaksi. (H9)

Lisäksi yksi haastateltavista etävanhemmista kertoi, että lapset otetaan huomioon heidän asunnon vesilaskussa. Harrastusmaksuja kukaan haastateltavista ei maininnut erikseen, kun kysyin heiltä mahdollisista lapsista aiheutuvista kuluista. Harrastusmenot nousivat esille keskusteltaessa elatusavusta, mikä on ymmärrettävää siltä osin, että harrastusmenot ovat säännöllisiä ja jatkuvia kulueria, jotka kuuluvat päivittäiseen elämään.

Lapsista aiheutuvien menojen ja kulujen osalta aineisto antaa samaa kuvaa, mitä tulee etuuskien ja tukien saamiseen. Kuntakohtaiset erot ovat suuria etenkin päivähoitomaksujen osalta. Koulumatkoihin etävanhemmalle kertyvät kulut jäävät vanhempien keskinäisen sopimisen varaan, mikäli lähivanhempi haluaa osallistua menoihin. Aineisto ei ole kattavat koulumatkoista saatavat tiedon perusteella, sillä haastateltavasti ainoastaan kaksi etävanhempaa joutui yksin kuluista vastaamaan. Aineisto kuitenkin tukee käsitystä siitä, että lähivanhempi ei osallistu etävanhemmalle aiheutuvien ylimääräisten kulujen maksamiseen. Aineistosta

noussut esimerkki asunnon vesimaksusta korostaa sitä, kuinka etävanhempien lapsia ei huomioida tuloissa, mutta kuitenkin menoerissä.

4.4 Kokemukset ja haasteet tukien jakautumisista

Haastateltavat nostivat vahvasti esiin omaa tyytymättömyyttään siihen, että he kokivat olevansa eriarvoisessa asemassa lähivanhempiin verrattuna.

Tutkimustulokset voidaan jakaa neljään teemaan. Haastateltavat nostivat esiin kolme ensimmäistä teemaa, joiden he kokivat edistävän vuorovanhempien eriarvoisuutta.

Aineistosta nostin esiin vielä yhden teeman, joka vaikuttaa vahvasti eriarvoisuuden kokemiseen ja perhesosiaalisten etuuskien ja kulujen jakautumiseen. Nämä neljä teemaa olivat:

- 1) terminologia
- 2) tukien jakautumattomuus
- 3) lastenvalvojan rooli
- 4) keskinäinen vuorovaikutus

Ensimmäisenä aineistosta nousi esiin terminologia. Monet haastateltavista kokivat, että on lähtökohtaisesti väärin, että lapsen vuorovanhemmat joudutaan kategorioimaan lähi- ja etävanhempiin, joka aiheuttaa eriarvoisuutta vanhempien välille.

Heille (etävanhemmille) jotenkin se nimi, se etävanhempi, on kauhea asia.

(H1)

Termit lähi- ja etävanhempi ovat muodostuneet siksi, että lapsella ei voi olla kuin yksi virallinen osoite. Käytännössä ei ole mahdollista, että lapsen yhden ainoan virallisen kotiosoitteen takia hänellä voisi olla kaksi lähivanhempaa, mikäli he asuvat eri osoitteissa.

Missään kirjoissa lasta ei näy kirjoilla mun osoitteessa, vaikka hän viettää siellä edelleenkin suuremman osan ajastaan. Se on musta jo periaatteen tasolla, et aina puhutaan etävanhempi ja lähivanhempi. Et se on musta jopa loukkaavaa, et aina oletetaan, et äiti on aina se kenen kautta tietää lasten asioista ja kuka on kartalla niistä. Ja isä on vaan aina semmoisessa statistin roolissa. (H2)

Toiseksi esiin nousi tukien jakautumattomuus. Lähes kaikki haastateltavat kertoivat samaa viestiä siitä, että heidän mielestään tuet ja menot eivät jakaudu tasapuolisesti vanhempien kesken.

Yhden lähivanhemman kokemukset tukien jakautumisesta olivat positiiviset. Haastateltava kertoi olevansa kolmen lapsen lähivanhempi. Hän kertoi saavansa lapsilisän yksinhuoltajakorotuksella sekä asumistuen ja työttömyysetuuden lapsikorotuksella. Lapsen isä maksaa hänelle myös elatusapua sekä yhden lapsen harrastuskulut. Elatusavun määrässä on huomioitu haastateltavan saamat lapsilisät sekä harrastuksesta koituva maksu.

Joo no siis mulla tässä meidän tapauksessa se, käsittääkseni myös lasten isän mielestä, on reilu. Koska me ollaan tosiaan sitten otettu huomioon nämä asiat siinä elatusapuasiassa. Käsittääkseni hänen mielestä tää myös on reilu systeemi täs meidän tapauksessa. (H1)

Viisi haastateltavaa nosti esiin sen, että lasten vuoroasuminen pitäisi pystyä huomioimaan etuuksien myöntämisperusteissa, kuten esimerkiksi asumistuessa ja lapsilisässä.

Lasten äidin olisi pitänyt saada kotihoidontukea vaan puolet siitä, mitä hän silloin sai, kun lapset oli hänellä vaan puolet ajasta. Ja toisaalta taas, olisi pitänyt hänen myöskin velvoittaa ottamaan osaa näihin päivähoitokuluihin. Mun olisi pitänyt saada yksityisen hoidon tukea myös tyttärestä, koska hänestä ihan yhtäläisesti jouduin niitä päivähoitokuluja maksamaan, vaikei hän mun luona kirjoilla ollutkaan. Tällöisistä todellisista lähtökohdista nämä tuet ja muut arvioida. (H12)

Etuusjärjestelmän joustamattomuus voi myös vaikuttaa siihen, kuinka vaikeaa etävanhemman on saada lasta asumaan yhtä paljon luonaan tai lähivanhemmuutta, mikäli lähivanhempi hyötyy perhesosiaalisista etuuksista.

Heillä (lapsilla) ei ole itseasiassa ihan puhdas vuoroviikkosysteemi. Mä en ole saanut tahtooni siinä läpi, että sitä oltaisi laitettu ihan selkeästi joksikin maanantaista sunnuntaihin vuorotteluksi. Vaan he tulee joka toinen viikko meille torstaina ja lähtee seuraavan viikon tiistaina. Eli se on tavallaan

pikkusen vajaa viikko minkä he sitten meillä on. Ja tää on yks tää luonapitovähennys asia varmasti mikä tähän vaikuttaa, että heidän isä ei ole halunnut sitä koskaan muuttaa sitä käytäntöä. Puhumattakaan et hän olisi halunnut tapaamisia paperille... Kysyin joskus häneltä, että voisitko antaa edes toisen (lapsen) osoitteen mulle. Et mä saisin huomioiduksi sen esimerkiksi asumistukihakemuksissa tai vastaavissa. Niin hän on hyvin selkeästi tuonut esiin, että hän ei halua tehdä mitään muutoksia, koska hän on laskenut oman talouden ja oman budjettinsa sen mukaan, että hän saa nämä kaikki rahat.

(H8)

Kolmas esiin noussut asia liittyi lastenvalvojien toimintaan. Yksi haastateltavista oli sitä mieltä, että lastenvalvojilla pitäisi olla enemmän valtaa vaikuttaa perheen päätöksiin etenkin silloin, jos asiat eivät etene reilusti vanhempien välillä. Hän toivoi erityisesti myös sitä, että lastenvalvojalla ei voisi tehdä muita kuin määräaikaaisia sopimuksia.

Lastenvalvojien toimintaa pitäisi jollain tapaa ryhtyä parantamaan, tehostamaan. Lastenvalvojien asennekin voi olla väärä, mutta se että lastenvalvojien toimivaltaa täytyisi lisätä... Lastenvalvoja ei voi tehdä päätöksiä ja sanoa, että tää päätös on oikein ja teidän pitää tällöinen allekirjoittaa. Et lastenvalvojat tarttis ihan ehdottomasti enemmän työkaluja ja enemmän valtaa toteuttaa sitä työtänsä... Lastenvalvojilla täytyisi olla valta sanoa sille toiselle osapuolelle, että tää on epäoikeudenmukainen ja pitää muuttaa... Ihmisten elämäntilanteet voi muuttua hyvinkin radikaalisti, niin silloin se oikeusturva olisi myöskin sillä heikommalla osapuolella, kun se olisi pakko uudistaa se sopimus, on se sitten elatusmaksu, tai tapaamiset tai mikä tahansa. (H8)

Kritiikkiä aiheutti myös lastenvalvojien asenne, minkä johdosta osa etävanhemmista koki, että heitä ei kohdeltu tasa-arvoisesti. Yksi haastateltavista kertoi, että he olisivat toivoneet lastenvalvojalta vahvistusta vuorovanhemmudelle, mihin lastenvalvoja ei suostunut. Miesjärjestöjen Keskusliitto MJKL ry:n mukaan vuoroasumisratkaisuja on syytä pohtia etenkin silloin, kun lapsi on alle kolme vuotias. Järjestön mukaan sopimuksentekoa tulisi

ohjata niin, että alle kolme vuotiaalle ei lähtökohtaisesti myönnettäisi vuoroasumista. (Oikeusministeriö 2018, 23)

Hän (lastenvalvoja) oli ehkä vähän semmoinen vanhakantainen lastenvalvoja. Ensinnäkin tosi pahasti painosti sitä, että lapsen osoite pitää olla äidin luona ja äiti on se lähivanhempi. Sen lisäksi hän ei ottanut kuuleviin korviinkaan sitä, että me haluttaisi vuorovanhemmus. Yritettiin sanoa, et meil on ollut tällöinen kaks-kaks-kolme -systeemi, et lapsi ei ole ollut erossa kummastakaan vanhemmasta pitkää aikaa. Mut se ei sopinut hänelle, et ”te teette tietenkin mitä tykkäätte, mut hän ei laita sitä tänne virallisiin papereihin”. Mikä oli tietenkin mun oikeudenturvan kannalta ongelmallista, koska sitä ei lukenut missään, et meil on vuorovanhemmus. (H10)

Toinen haastateltavista koki lastenvalvojan vastustusta vuoroasumiseen,

Mutta se että sosiaalitoimi, mikä yleensä näitä vielä vahvistaa, niin siinä on aikamoinen, miten nyt näitesti sanoisi, vastustus tän tyypistä ratkaisua (vuoroasumista) kohtaan. Ja yritetään jopa tällöisiä näennäisiä esteitä kehitellä siihen, että milloin se on suotavaa, milloin ei. (H11)

Kolmas haastateltava koki, että lastenvalvojan suhtautuminen häneen ei ollut oikeudenmukaista siitä syystä, että hän oli muuttanut toiselle paikkakunnalle ja jättänyt päävastuun lastenhoidosta lasten isälle.

Siellä on hiukan tällöistä asenteellista kantaa siellä lastenvalvojan toimistossa. He ei myöskään ymmärrä lapsen etua tässä asiassa niin kuin heidän ammatissaan kuuluisi. Että heidänhän kuuluisi tottakai suositella mun käsittääkseni tapaamisten vahvistamista paperilla, mutta näin ei ole tapahtunut. Eli kyllähän se faktaa ja tosiasiaa on, että mä olen aika heikoilla, jos näistä tapaamisista jotain ongelmaa tulisi. (H8)

Aineisto vahvistaa sitä kuvaa, mikä on muodostunut jo elatusavun maksuun liittyvässä osiossa, eli elatusapuohjeistus tarvitsee päivitystä. Petteri Eerolan (2015, 418) mukaan vuorovanhemmus pitäisi ottaa entistä vahvemmin institutionaaliseksi tavoitteeksi. Vuorovanhemmuuden tulisi olla lastenvalvojen ohjenuorana ja sen onnistumiseen tarvitaan lisää koulutusta.

Neljänneksi teemaksi nostin vanhempien keskinäisen vuorovaikutuksen. Useassa tutkimuksessa on tuotu esiin sitä, kuinka tärkeää vanhempien keskinäinen yhteistyö on erityisen tärkeää lapsen vuoroasumisessa ja sen toimivuus edellyttää keskusteluyhteyttä. (Kääriäinen 2008, 94) Aineistosta nousi esiin se, kuinka osa vanhemmista olivat onnistuneet keskusteluyhteyden säilyttämisessä, kun taas osalla kommunikointi oli jäänyt minimiin.

Useat haastateltavat kertoivat, että heille tärkeämpää oli säilyttää välit lapsen tai lasten toiseen vanhempaan, kuin lähteä riitelemään rahasta.

Muutenkin riitaisat erot ja kaikki muut, niin mä ajattelit sit, et ehkä järkevämpää kärsii se muutama kymppi tappioo kuukaudessa, kun alkaa välejä sen enempää rikkomaan... Ei mulla ole sen rahan suhteen mitään ongelmaa ollut. Et mihin mä rahaa laitan, jos mä en oman lapseni hyvinvointiin laita. Et se raha mitä mä oon laittanut, niin mä oon laittanut sen mun omaan poikaan. Et lapsen etuahan vanhempien pitää pystyy pitää mielessä ja sen kautta peilata niitä kuvioita. (H2)

Meil on niin hyvät puhevälit ollut, niin meillä ei ole ollut mitään kränää. Me on pystytty aika hyvin sumplaamaan ja sopimaan noita asioita. (H5)

Mä pidän sitä tärkeämpänä, että säilyy yhteys ja rauha. Hyvissä väleissähän mä olen, jos puhutaan keskimäärin erotapauksissa. Kyllä mä pidän itseeni todella onnellisessa asemassa olevana, mutta se että nämä raha-asiat on kyllä ihan pyrstöllään että. (H7)

Vuorovanhempien välinen keskusteluyhteys on erityisen tärkeää etävanhemmille, sillä nykyinen järjestelmä luottaa siihen, että vanhemmat kykenevät keskenään sopimaan tulonsiirroista. Kaikki vanhemmat eivät kuitenkaan keskinäiseen toisia kunnioittavaan keskusteluyhteyteen kykene, joka voi johtaa vanhempine välisiin konflikteihin (Sarasoja & Rantala 2015, 30).

5 Johtopäätökset

Aloittaessani pro gradu -tutkielmani tekoa vuonna 2014, oli vuorovanhempien tilanne paljon heikompi lainsäätäjän näkökulmasta käsin kuin nykyään. Tuolloin mediassa vuorovanhemmukseen liittyvä keskustelu keskittyi enimmäkseen siihen, voiko vuorovanhemmaksi olla lapsen edun mukainen ratkaisu. Tänä päivänä tilanne on jo toinen, sillä vuorovanhemmaksi on tulossa myös laissa hyväksytyksi lapsen asumismuodoksi vanhempien eron jälkeen.

Tutkielmaani on johdattanut seuraavat tutkimuskysymykset: *jakautuuko perhepoliittiset etuudet vuorovanhempien välillä sekä mitkä asiat vaikuttavat etuuksien tasavertaiseen jakautumiseen*. Tein haastattelurungon varsin tiukasti teemojen ympärille, jotta keskustelu pysyisi aiheessa ja siten myös analyysivaihe olisi helpompi. Ainoastaan viimeisessä teemassa, jossa haastateltavat saivat vapaasti kertoa omista kokemuksistaan, sain myös sellaista materiaalia, joka ei ollut relevanttia tähän tutkimusaiheeseen. Koen onnistuneeni haastattelurungon teemoittelussa ja aineiston keräämisessä sen osalta, että aineisto oli monipuolinen ja antoi vastauksia esittämiini tutkimuskysymyksiin.

Aineiston tuomat tutkimustulokset tukivat ennako-oletustani siitä, että perhepoliittisten etuuksien jakaminen ei toteudu tasapuolisesti vanhempien välillä. Haastateltavilta löytyi tietoa ja kokemusta lapsilisästä, asumistuesta, työttömyysturvan lapsikorotuksesta sekä elatusavusta. Nykyinen järjestelmämme on lähtenyt siitä oletuksesta, että vanhemmat kykenevät keskenään jakamaan lapsilisän ja pystyvät keskenään taloudelliset asiat selvittämään, mutta aineiston perusteella tällainen oletus ei ole realistista (Sarasoja & Rantala 2015, 30). Lapsilisän osalta selvisi, että kahdentoista vastaajan mukaan lapsilisä jakautuu vanhempien kesken neljällä ja kahdeksalla ei. Kahdeksasta vastaajasta ei kukaan maksanut elatusapua ja siten sitä ei ole myöskään huomioitu menoissa. Yksi haastateltava kertoi lastenvalvojan ottaneen kantaa siihen, että lapsilisä tulisi jakautua etävanhemmalle, mutta siitä huolimatta näin ei ole käynyt. Tulosten perusteella lapsilisä jää hyvin helposti lähivanhemman etuudeksi ja käytettäväksi.

Asumistuen lapsikorotusta sai yksi haastatelluista lähivanhemmista. Kahdeksasta etävanhemmasta viisi kertoi, että he hyötyisivät tai olisivat hyötäneet asumistuen

korotuksesta, jos lapsi tai lapset olisivat olleet heillä kirjoilla. Osa haastateltavista oli yrittänyt tilanteestaan keskustella lähivanhemman kanssa siinä onnistumatta. Tämä tukee näkemystäni siitä, että lähivanhempi ei herkästi luovu statuksestaan etävanhemman eduksi ja siten etävanhempi ei pääse hyötymään asumiskulujen helpotuksesta. Tutkielmani ei anna vastausta siihen, mikä taloudellinen tilanne lähivanhemmilla on ollut silloin, kun etävanhempi on pyytännyt lapsen osoitteen muuttamista etävanhemmalle etuuksien, kun asumistuen lapsikorotuksen vuoksi. Toimeentulotuensaajia tutkimukseni ei tavoittanut ja siltä osin tarvittaisiin jatkotutkimusta. Etenkin nyt, kun toimeentulotuen maksu on siirtynyt kunnalta Kelaan, niin olisi tärkeää selvittää kuinka toimeentulotuki jakautuu lähi- ja etävanhemmille.

Kolmesta lähivanhemmasta ainoastaan yksi sai elatusapua lasten isältä. Kahdeksan etävanhempaa eivät maksaneet elatusapua erilaisista syistä johtuen. Aineistosta löysin neljä syytä, minkä takia he eivät maksa elatusapua lähivanhemmalle. Elatusapua ei makseta, koska: 1) molemmat vanhemmat ovat vuorovanhempia, 2) tulot tasavertaisia, 3) etävanhempi vastaa muista kuluista lähivanhempaa enemmän tai 4) ei maksukykyä. Aineistosta saadun tuloksen mukaan on hyvin satunnaista, millä perusteilla elatusapua myönnetään tai maksetaan. Elatusapuohjeistus vuorovanhempien osalta tarvitsee päivitystä, kuten myös Oikeusministeriö (2018, 18–19) ehdottaa.

Tutkimustulokset tukevat sitä näkemystä, että etävanhempi on oikeudellisesti heikommassa asemassa lähivanhempaan verrattuna. Lapsilisä jakautuu etävanhemmalle ainoastaan silloin, kun se sopii lähivanhemmalle. Mikäli lähivanhempi ei halua jakaa perhepoliittisia etuuksia etävanhemmalle, niin ainoastaan tuomioistuimella on valta puuttua asiaan. Lastenvalvoja voi ainoastaan ohjata vanhempia tai jättää sopimuksia allekirjoittamatta, mutta oikeuksia hänellä ei ole puuttua asiaan. Nämä seikat jättävät etävanhemmat hyvin heikoille jalle.

Käytännössä etävanhemmat vastaavat lapsen vuoroasumisessa lasten elätyksestä, huollosta ja kasvatuksesta yhtäläisesti lähivanhemman kanssa, mutta sitä ei oteta huomioon etuusjärjestelmän myöntämisperusteissa eikä monesti kulupuolella. Aineisto toi hyvin esille sen, kuinka epätasa-arvoisesti suomalainen perhepolitiikka

sekä yhteiskunta kohtelee lähi- ja etävanhempia. Erään haastateltavan kiteytys kuvaa tilannetta erittäin hyvin.

Pääsääntöisesti kaikki kulminoituu silleen, että silloin jos pitäisi saada jotain hyötyä, niin lapsia ei huomioida et ne asuu puolet ajasta ja muuta. Mut sit jos mun tarvii maksaa jonnekin päin, niin sit ne otetaan huomioon et ne asuu täällä. (H4)

Huolimatta siitä, että lähivanhemmalle ei ohjaudu etuuksia lapsikorotuksilla, niin silti monissa tapauksissa etävanhempi otetaan huomioon kulupuolella. Hyvänä esimerkkinä toimii lapsen päivähoitomaksut. Kahdestatoista haastateltavasta kuudella oli lapsi päivähoidossa. Jaoin vastaukset vastaustyyppin mukaisiin kategorioihin, joita muodostui kolme. Päivähoitomaksun määräytymisessä voidaan ottaa huomioon 1) hakijan tulot, 2) molempien vanhempien tulot tai 3) oma sopimus molemmalla vanhemmalla. Lapsi voidaan huomioida etävanhemman asumiskuluissa vesimaksun osalta tai etävanhemmalle voi aiheutua kuluja esimerkiksi koulumatkoista.

Edellä mainittujen tietojen perusteella on hyvin nähtävissä se, että vuorovanhemmuuden toteutuminen vaatii etävanhemmalta tahtoa, halua ja taloudellisia resursseja, sillä yhteiskunta ei vuorovanhemmuutta tue. Etuusjärjestelmän joustamattomuus perustuu lakiin, joka ei huomioi vuorovanhemmuutta. Joulukuussa 2019 tilanne muuttuu lainsäädännön osalta ja nähtäväksi jää, kuinka ja miten sosiaali- ja terveysministeriön (2018, 20–30) työryhmän ehdotus otetaan vastaan. Työryhmän mukaan on perusteltua, että lapsi voitaisiin huomioida kahden ruokakunnan jäsenenä ja he ehdottavat, että asumistukea, lapsilisää, kotihoidon ja yksityisen hoidon tukea, vammaisetuutta sekä elatustukea voitaisiin myöntää molemmalle vuorovanhemmalle.

Toinen tutkimuskysymykseni oli mitkä asiat vaikuttavat etuuksien tasavertaiseen jakautumiseen. Tutkimustulokset voidaan jakaa neljään teemaan. Haastateltavat nostivat esiin kolme ensimmäistä teemaa, joiden kokivat edistävän vuorovanhempien eriarvoisuutta. Neljänneksi teemaksi nostin aineiston perusteella aiheen, joka aineiston analyysissä nousi tärkeäksi vaikuttajaksi. Nämä neljä teemaa olivat: 1)

terminologia, 2) tukien jakautumattomuus, 3) lastenvalvojan rooli sekä 4) vanhempien keskinäinen vuorovaikutus.

Tuleva lainmuutos tulee osittain vahvistamaan vuorovanhempien tasa-arvoisuutta siten, että vuoroasuminen katsotaan myös laissa hyväksytyksi asumismuodoksi. Lainmuutos ei kuitenkaan yletä viralliseen osoitteeseen eli myös jatkossa lapsella on yksi virallinen osoite ja siten termit lähi- ja etävanhempi eivät ole vielä poistumassa. Toinen vanhemmilta kritiikkiä saanut aihe oli tukien jakautumattomuus. Tulevan lainmuutoksen myötä myös tukien jakautumisen perusteita on mahdollisuus muuttaa.

Lastenvalvojan rooli näyttäytyy aineistossa hyvin vahvana vuorovanhemmouden edistäjänä tai jarruttajana. Kiinnitin aineistossa huomiota siihen, että kahdestatoista haastateltavasta ainoastaan kolmella oli yksi lapsi, joka asui vuoroviikoin vanhemmillaan. Olisin odottanut, että useamman lapsen vuorovanhemmista useammalla olisi ollut lähivanhemmuus jaettuna suhteessa lasten määrään niin, että kumpikin vanhemmista olisi päässyt nauttimaan ainakin yhden lapsen lähivanhemmuudesta. Lisätutkimusta tarvittaisiin selvittämään syitä siihen, miksi lähivanhemmuutta ei ole jaettu. Onko syynä lastenvalvojan ohjaus vai se, että vanhemmilla ei ole ollut asiasta enempää tietoa, miten se vaikuttaa muun muassa heidän tuloihin. Mikäli lainmuutoksen jälkeen vuoroasuminen otetaan ohjenuoraksi lapsen asumisen järjestämiseksi eron jälkeen, niin kysymykseksi jää tuleeko ohjeistus näkymään lastenvalvojan omissa ohjeistuksissa ja missä vaiheessa.

Perinteisen familistisen perhekäsityksen mukaan vanhempien ristiriitatilanteissa yhtenä lapsen asumismuodon ratkaisukriteereistä on pidetty *status quo* -periaatetta. Näkemyksen mukaan lapsen kasvuympäristön säilyttämällä saavutetaan parhaiten lapsen etu, kun taas lapsen olosuhteiden turhaan muuttaminen on katsottu haitalliseksi. (Auvinen 2006, 232-237; myös Savolainen 1984, 93) Laura Huttunen (2002, 328–337) kirjoittaa kauniisti ”ruumiillisuus, sosiaalisuus ja muisti luovat erilaisia kodin kerrostumia”. Huttunen on tutkinut maahanmuuttajien kodin merkitystä omaelämäkertojen pohjalta ja hänen mukaan jotkut korostavat konkreettista paikkaa kotina, kun taas toisten silmissä korostuu perheen ja ihmissuhteiden merkitys. Monissa tarinoissa kiinnittyminen perheeseen nähtiin paljon tärkeämmäksi kuin kiinnittyminen paikkaan. Huttusen ajatuksiin nojaten voidaan pohtia, miksi asuinolosuhteiden muuttumattomuus pitäisi nähdä enemmän

lapsen edun mukaisena, kuin tasavertainen ja -painoinen suhde kumpaankin vanhempaan.

Yhteenvedona voisi sanoa, että lapsen vuoroasuminen on tullut pysyväksi osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Ei ole enää paluuta aikaan, jossa ainoastaan äitien rooli huolehtivana vanhempana on hyväksyttävää. Tutkimuksen perusteella voidaan nähdä selkeä tarve suomalaisen perhepolitiikan muutokselle. Olisi tärkeää, että perhepolitiikalla otettaisiin kantaa muuttuneisiin perhemuotoihin ja hyväksyttäisiin erilaiset perhemuodot tasavertaisesti lain edessä. Perhepolitiikan tulee huomioida muuttuneet ja monipuolistuneet perhemuodot ja hyväksyä ne tasavertaisesti lain edessä. Etuusjärjestelmän tulisi jatkossa pystyä joustamaan siten, että lapsi voitaisiin huomioida kahden ruokakunnan jäsenenä. Suomalaisen nyky-yhteiskunnan perhepolitiikan tulisi pystyä palvelemaan tasapuolisesti kaikkia ja ottaa lähtökohdaksi Jallinojan (1984, 39–43; myös 1985, 21–24) mainitseman familistisen perhekäsityksen sijaan Keurulaisen (2014, 45) kudelmaperheen. Keurulaisen mainitseman kudelmaperheen määritelmä ei ole tarkka, mutta vastaa nykypäivän moninaista perhettä, joka on jokaisella omanlaisensa.

Lähteet

- Aaltonen, A.-K. (2003). Kokemuksia ruotsalaisesta lapsioikeudesta. *Lakimies* 1/2003, 99–106.
- Antikainen, M. (2007). Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus lapsen huolto- ja tapaamissopimuspalvelussa. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Autonen-Vaaraniemi, L. (2012). Eroisyyden oikeuttamisen periaatteet. Teoksessa H. Forsberg & L. Autonen-Vaaraniemi (toim.), *Kiistanalainen perhe, moraalinen järki ja sosiaalityö* (s. 101-122). Tampere: Vastapaino.
- Auvinen, M. (2006). Huoltoriidat tuomioistuimissa. Sosiaalitoimi selvittäjänä, sovittelijana, asiantuntijana. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Batagol, B. (2003). A rebuttable presumption of joint custody. Research vs ideology in the battle over our children. *Alternative Law Journal*, 28, 230-234.
- Bauserman, R. (2002). Child Adjustment in Joint-Custody Versus Sole-Custody Arrangements: A Meta-Analytic Review. *Journal of Family Psychology*, 16(1), 91–102.
- Castrén, A-M. (2007). Muuttuvan perheen, vanhemmuuden ja työelämän sidokset. Teoksessa A-M. Castrén (toim.), *Työn ja perheen tasapaino: sääntelyä, tutkimusta ja kehittämistä* (s. 117–131). Helsinki: Helsingin yliopisto/Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia.
- Castrén, A-M. (2009). Onko perhettä eron jälkeen? Eroperhe, etäperhe, uusperhe. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Cavanagh, S. & Huston, A. (2008). The Timing of Family Instability and Children’s Social Development. *Journal of Marriage and Family*, 70, 1258–1269.
- Donnelly, D. & Finkelhor, D. (1993). Who has joint custody? Class differences in the determination of custody arrangements. *Family Relations*, 42(1), 57–60.
- Eerola, P. (2015). Hoivaisuus kulttuurisena valtavirtana. Katsaus suomalaisten miesten isyyskertomuksiin. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (2015):4, 414-419.
- Faurie, M. & Kalliomaa-Puha, L. (2010). Jääkaappi, osoite vai sukusuhde? Teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.), *Perhepiirissä* (s. 28-61). Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Fehlberg, B., Smyth, B., Maclean, M. & Roberts, C. (2011). *International Journal of Law, Policy and the Family*, 25(3), 318–337.

Flandrin, J-L. (1979). *Families in Former Times. Kinship, Household and Sexuality*. Cambridge: Cambridge University Press.

Flowerdew, J. & Neale, B. (2003). Trying to stay apace. Children with multiple challenges in their post-divorce family lives. *Childhood*, 10(2), 147-161.

Försäkringskassan (2019a).

https://www.forsakringskassan.se/privatpers/foralder/bostadsbidrag_barnfamiljer.

Luettu 22.4.2019.

Försäkringskassan (2019b). Underhållsbidrag vid växelvist boende.

https://www.forsakringskassan.se/privatpers/foralder/for_foraldrar_som_inte_lever_ihop/bar_net_bor_vaxelvis_hos_bada_faraldrarna/underhallsbidrag. Luettu 22.4.2019.

Gottberg, E. (2010). *Perhesuhteet ja lainsäädäntö*. Turku: Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Yksityisoikeuden sarja A:128.

Hakovirta, M. & Rantalaiho, M. (2009). Perhepolitiikka ja jaettu vanhemmuus. Teoksessa A. Kääriäinen, J. Hämäläinen & P. Pölkki (toim.), *Ero, vanhemmuus ja tukeminen* (36–60). Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto/Neuvo-projekti.

Hiilamo, H. (2006). *Akantappolaista isäkiintiöön*. Helsinki: Stakes.

Hiilamo, H. (2009). Mitä voisimme oppia Ruotsista? Yksinhuoltajien asema Suomen perhepolitiikassa pohjoismaisessa vertailussa. Teoksessa K. Forssén & A. Haataja & M. Hakovirta (toim.), *Yksinhuoltajuus Suomessa* (s. 63–76). Helsinki: Väestöliitto.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2001). *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.

Hokkanen, T. (2002). ”Sitä eletään sitä eronneen perheen elämää”. Vanhempien ja lasten väliset suhteet. Teoksessa A. Rönkä & U. Kinnunen (toim.), *Perhe ja vanhemmuus* (s. 119-140). Jyväskylä: PS-Kustannus.

Hokkanen, T. (2005). *Äitinä ja isänä eron jälkeen. Yhteishuoltajavanhemmuus arjen kokemuksena*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Huttunen, J. (2001). Isänä olemisen uudet suunnat. Hoiva-isiä, etä-isiä ja ero-isiä. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Huttunen, L. (2002) Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkerroissa. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Jaakkola, R. & Sääntti R. (2000). Uusperheitten lapset ja vanhemmat. Perheitten rakenne, toiminta ja talous. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 174.

Jallinoja, R. (1984). Perhekäsityksistä perhettä koskeviin ratkaisuihin. Teoksessa E. Haavio-Mannila, R. Jallinoja & H. Strandell (1984), *Perhe, työ ja tunteet. Ristiriitoja ja ratkaisuja* (s. 37-110). Helsinki: WSOY.

Jallinoja, R. (1985). Johdatus perhesosiologiaan. Helsinki: WSOY.

Jallinoja, R. (2000). Perheen aika. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Jallinoja, R., Hurme, H. & Jokinen, K. (2014). Johdanto. Teoksessa R. Jallinoja, H. Hurme & K. Jokinen (toim.), *Perhetutkimuksen suuntauksia* (s. 7-17). Helsinki: Gaudeamus.

Kela (2019a) Lapsikorotus.

<https://www.kela.fi/documents/10192/3241200/Lapsikorotus.pdf>. Luettu 19.4.2019.

Kela (2019b) Lapsilisä.

<https://www.kela.fi/documents/10192/3241118/Lapsilis%C3%A4.pdf>. Luettu 19.4.2019.

Kela (2019c) Lapsiperheiden tuet. Perhe-etuudet ja tuet lapsen sairastuessa.

https://www.kela.fi/documents/10180/0/Lapsiperheiden_tuet_esite_Kela.pdf. Luettu 17.4.2019.

Kela (2019d) Peruspäiväraha.

<https://www.kela.fi/documents/10192/3239584/Perusp%C3%A4iv%C3%A4raha.pdf>. Luettu 19.4.2019.

Kela (2019e) Yleinen asumistuki.

<https://www.kela.fi/documents/10192/3239691/Yleinen%20asumistuki.pdf>. Luettu 19.4.2019.

Keurulainen, A. (2014). Muuttuva suomalainen perhe. Kuopio: It-Suomen yliopisto.

Akateeminen väitöskirja N:o 76.

- Kitterød, R. H. & Lyngstad, J. (2012). Untraditional caring arrangements among parents living apart: The case of Norway. *Demographic Research*, 27, 121–152.
- KKO 2010:38. Lapsen elatus. <https://www.edilex.fi/kko/ennakkopaatokset/20100038>. Luettu 7.4.2019.
- Komiteanmietintö (1992). Perheet ja laki. Perhetoimikunnan mietintö. Helsinki: Oikeusministeriö. Komiteanmietintö 1992:12.
- Kurkela, R. & Sauli, H. (1998). Tilastolliset luokitukset ja arki. Teoksessa S. Paananen, A. Juntto & H. Sauli (toim.), *Faktajuttu. Tilastolliset sosiaalitutkimuksen käytännöt* (s. 27–42). Tampere: Vastapaino.
- Kääriäinen, A. (2008). Ero haastaa vanhemmuuden. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto/Neuvo-projekti.
- Laine, T. (2018) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa R. Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (s.25–42). Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Laki lapsen elatuksesta 704/1975. Helsinki 5.9.1975.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1975/19750704>. Luettu 6.4.2019.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983. Helsinki 8.4.1983.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361#L2P7>. Luettu 6.4.2019.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta 190/2019. Helsinki 8.2.2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190190>. Luettu 7.4.2019.
- Lee, M.-Y. (2002). A Model of Children's Postdivorce Behavioral Adjustment in Maternal- and Dual-Residence Arrangements. *Journal of Family Issues*, 23(5), 672-697.
- Linnavuori, H. (2007). Lasten kokemuksia vuoroasumisesta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Nystén, T. (2015). Parisuhteen juridiikka. Helsinki: Helsingin Kauppakamari.
- Oikeusministeriö (2007). Ohje lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi. Helsinki: Oikeusministeriö, Julkaisu 2007:2.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76043/omju_2007_2_elatusapuohje_suomi_87s.pdf?sequence=1. Luettu 7.4.2019.

Oikeusministeriö (2018a) Lapsenhuoltolain uudistus. Lausuntotiivistelmä työryhmämietinnöstä. Mietintöjä ja lausuntoja 13/2018. Helsinki: Oikeusministeriö. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160891/OMML_13_2018_Lapsenhuoltolaki_Lausuntotiivistelma.pdf. Luettu 4.5.2019.

Oikeusministeriö (2018b). Lapsenhuoltolakiin tulossa lapsen asemaa parantavia muutoksia. Tiedote 20.6.2018. https://oikeusministerio.fi/artikkeli/-/asset_publisher/lapsenhuoltolakiin-tulossa-lapsen-asemaa-parantavia-uudistuksia. Luettu 10.4.2019.

Okkonen, K.-M. (2014). Suomessa toimeentulovaikeudet koettelevat erityisesti yksinhuoltajaperheitä. Helsinki: Tilastokeskus, Hyvinvointikatsaus 1/2014. http://tilastokeskus.fi/artikkelit/2014/art_2014-02-26_003.html?s=0. Luettu 22.4.2019.

Paajanen, P. (2007). Perhebarometri 2007. Mikä on minun perheeni? Suomalaisten käsityksiä perheestä vuosilta 2007 ja 1997. Helsinki: Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitos Katsauksia E 30/2007.

Panttila, R. (2005). Kahden kodin lapsuus. Katsaus lapsen vuorottelevan asumisen kirjallisuuteen ja käytännön toteutukseen. Helsinki: SOCCAn ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja 1/2005.

Pohjoismainen yhteistyö (2019). Ruotsin lapsilisa. <https://www.norden.org/fi/info-norden/ruotsin-lapsilisa>. Luettu 21.4.2019.

Pylkkänen, A. (2008). Miten oikeus määrittelee perheen? Teoksessa E. Sévon & M. Notko (toim.), *Perhesuhteet puntarissa* (s. 71–92). Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Raittila K. & Sutinen P. (2008). Huonetta vai sukua. Elämää uusperheessä. Helsinki: Kirjapaja.

Rissanen, A. (2016). Perhemuodon yhteys nuorten hyvinvointiin ja riskikäyttäytymiseen. Erityistarkastelussa vuoroasuminen. Helsinki: *Yhteiskuntapolitiikka* 3/2016, 247-258.

Ritala-Koskinen, A. (1996). Uusperhelapset perheensä määrittelijöinä. Teoksessa P. Lyytinen & H. Lyytinen (toim.), *Lapsi ja tutkimus* (s. 135–149). Jyväskylä: Atena Kustannus.

- Ritala-Koskinen, A. (2001). Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001.
- Salminen, S. (2003). Lapsen elatus, elatusapu ja elatusturva. Teoksessa M. Litmala (toim.), *Lapsen asema erossa* (s. 174-247). Helsinki: WSOY Lakitieto.
- Salo, U.-M. (2015). Simsalabim, sisällönanalyysi ja koodaamisen haasteet. Teoksessa S. Aaltonen & R. Högbacka (toim.), *Umpikujasta oivallukseen. Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa* (166–190). Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 164. Tampere: Tampere University Press.
- Sarasoja, L. & Rantala, K. (2015). Ero lapsiperheessä: Elatus, sopiminen ja vuoroasuminen. Helsinki: Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, Katsauksia 2/2015.
- Savolainen, M. (1984). Lapsen huolto ja tapaamisoikeus. Helsinki: Suomen Lakimiesliiton Kustannus Oy.
- Sévon, E. & Notko, M. (2008). Perhesuhteiden omalakisuus. Teoksessa E. Sévon & M. Notko (toim.), *Perhesuhteet puntarissa* (13–26). Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Sodermans, A. K., Matthijs, K. & Swicegood, G. (2013). Characteristics of joint physical custody families in Flanders. *Demographic Research*, 28, 821–848.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2018). Etuudet ja palvelut lapsen vuoroasumistilanteissa. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 18/2018.
http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160840/STM_rap_18_2018.pdf. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Luettu 4.5.2019.
- Spruijt, E. & Duindam, V. (2009). Joint Physical Custody in The Netherlands and the Well-Being of Children. *Journal of Divorce & Remarriage*, 51(1), 65–82.
- Statistiska centralbyrån (2014). Olika familjer lever på olika sätt. Demokratiska rapporter. Rapport 2014:1.
http://www.scb.se/Statistik/_Publikationer/BE0701_2013A01_BR_BE51BR1401.pdf. Luettu 10.4.2019.

- Takala, P. (2005). Johdanto. Teoksessa P. Takala (toim.), *Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin?* Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 7–19.
- Taskinen, S. (2003). Lapsen etu erotilanteissa. Opas sosiaalitoimelle. Helsinki: Stakes. Oppaita 46.
- Terveystieteiden tutkimuskeskus (2018). Lapsen elatus ja huolto sekä isyyden selvittäminen 2017.
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136402/Tr18_18.pdf?sequence=3&isAllowed=y. Luettu 10.4.2019
- Thompson, R. A. & Amato, P. R. (1999). The Postdivorce Family: An Introduction to the Issues. Teoksessa Ross A. Thompson & Paul R. Amato (toim.), *The Postdivorce Family* (s. xi-xxiii). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Tilastokeskus (2018a). Perheet 2017. https://www.stat.fi/til/perh/2017/perh_2017_2018-05-25_fi.pdf. Luettu 1.4.2019
- Tilastokeskus (2018b). Siviilisäädyn muutokset 2017.
https://www.stat.fi/til/ssaaty/2017/ssaaty_2017_2018-05-08_fi.pdf. Luettu 1.4.2019.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009). Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi.
<https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>. Luettu 30.4.2019.
- Valjakka, E. (2002). Lapsen huolto, asuminen ja tapaamisoikeus. Teoksessa M. Litmala (toim.), *Lapsen asema erossa* (s. 35-55). Helsinki: WSOY Lakitieto.
- Vanassche, S., Sodermans, S. A., Matthijs, K. & Swicegood, G. (2013). Commuting between two parental households: The association between joint physical custody and adolescent wellbeing following divorce. *Journal of Family Studies*, 19(2), 139–158.
- Yleinen työttömyyskassa YTK (2019). Lapsikorotus ansiopäivärahaan. <https://ytk.fi/ohjeet-ja-tuki/tietopankki/ansiosidonnainen-paivaraha/lapsikorotus>. Luettu 20.4.2019.

Liitteet

LIITE 1.

TUTKIMUSKUTSU:

Sosiaalietuuksien jakautuminen vuorovanhempien välillä

Oletko vuorovanhempi eli asuuko lapsesi puolet ajasta sinun luonasi?

Lapsella voi olla vain yksi virallinen osoite. Tämä vaikuttaa siihen, miten sosiaalietuudet (esim. lapsilisä, asumistuki, toimeentulotuki) jakautuvat vanhempien välillä ja miten perheen talousasiat järjestyvät. Teen aiheesta pro gradu -tutkielmaa Helsingin yliopistolle Valtiotieteelliseen tiedekuntaan. Haen tutkimukseeni vanhempia, joiden lapsi/lapset asuvat vuoroviikoin tai puolet ajasta toisen vanhemman luona. Kaikenlaiset esimerkit ja pohdinnat ovat tervetulleita!

Vapaamuotoisen kirjoitelman voit lähettää minulle sähköpostitse **31.10.2014 mennessä**.

Käsittelen vastauksia täysin luottamuksellisesti eikä lopullisesta tekstistä ole mahdollisuutta tunnistaa vastaajia. Tarkoitukseni on myös haastatella muutamia vastaajia tarkemmin, joten ilmoitathan jos olet suostuvainen haastatteluun. Mikäli et halua tehdä haastattelua kasvokkain, voidaan haastattelu suorittaa sähköpostilla tai puhelimitse. Ilmoitathan sukupuolesi ja ikäsi kirjoitelmasi yhteydessä. Yhteystietojasi tarvitsen vain jos olet halukas haastatteluun.

Lisätietoja saat ottamalla minuun yhteyttä osoitteeseen milla.j.syrjanen@helsinki.fi.

LIITE 2.

Teemahaastattelurunko

Teema 1: Taustatiedot

- Sukupuoli
- Ikä
- Lapsen ikä/lasten iät
- Lähi- vai etävanhempi
- Vuorovanhemmuuden alkaminen ja toteutus, onko vahvistettu

Teema 2: Sosiaalietuudet ja niiden jakautuminen

- Lapsilisä
- Muut mahdolliset Kelan sosiaaliset etuudet (asumistuki ja työmarkkinatuen lapsikorotus)
- Toimeentulotuki
- Elatusapu
- Muut talouteen vaikuttavat kulut esim. päivähoitomaksut, iltapäiväkerho, koulukuljetukset, harrastusmaksut

Teema 3: Omat kokemukset

- Oma käsitys tuen jakautumisten tasapuolisuudesta
- Parannusehdotukset